

Universiteit Utrecht

Universiteit Utrecht
Master Kinder- en Jeugdpsychologie

MASTERTHESIS

Van je vrienden moet je het hebben: vriendschap als buffer tegen
pesten en depressie bij sociaal teruggetrokken kinderen

Ramon Muradin (3387143)

29 juni 2012

Begeleidend docent: Dr. Liesbeth Aleva

Tweede beoordelaar: Saskia Mulder

Samenvatting

De huidige studie richt zich op het effect van vriendschap op de verbanden tussen sociaal teruggetrokken gedrag, slachtofferschap en depressie. Participanten waren 651 basisschoolleerlingen in de groepen 6 t/m 8, waarvan de leeftijd varieerde van 8 t/m 14 jaar ($M = 11,21$; $SD = 0,91$). Zoals verwacht werd een positief verband gevonden tussen sociaal teruggetrokken gedrag en slachtofferschap. Ook werd er een positief verband gevonden tussen sociaal teruggetrokken gedrag en de mate van sociaal teruggetrokken gedrag van vrienden. Echter bleek alleen geïsoleerd teruggetrokken gedrag positief samen te hangen met depressie; verlegen teruggetrokken gedrag dus niet. Een hoog aantal wederkerige vrienden beschermt tegen slachtofferschap (maar niet tegen depressie) wanneer er sprake is van een hoge mate van sociaal teruggetrokken gedrag. Echter had de mate van sociaal teruggetrokken gedrag van vrienden geen effect op de verbanden tussen sociaal teruggetrokken gedrag, slachtofferschap en depressie. Het is aannemelijk dat, aangezien sociaal teruggetrokken kinderen voornamelijk bevriend bleken te raken met andere sociaal teruggetrokken kinderen, dergelijke vriendschappen geen bescherming bieden tegen depressie omdat de vriendschapskwaliteit hierbij mogelijk een belangrijke rol speelt.

Abstract

The current research focuses on the effect of friendship on the relationships between social withdrawal, victimization and depression. Participants were 651 elementary scholars between 4th and 6th grade, while age varied between 8 and 14 years ($M = 11,21$; $SD = 0,91$). As expected, a positive relationship was found between social withdrawal and victimization. Also, a positive relationship was found between social withdrawal and social withdrawal of friends. However, only isolation (and not shyness) was found to be related to depression. A high amount of reciprocal friends protects against victimization (but not against depression) when social withdrawal is high. Nevertheless, the degree of social withdrawal of friends did not influence the relationships between social withdrawal, victimization, and depression. It is plausible that, considering the finding that social withdrawn children tended to befriend other social withdrawn children, such friendships do not offer protection against depression because the friendship quality might be important.

"Everyone needs solitude, especially a person who is used to thinking about what she experiences. Solitude is very important in my work as a mode of inspiration, but isolation is not good in this respect. I am not writing poetry about isolation." - Wislawa Szymborska.

De winnaar van de Nobelprijs voor de Literatuur in 1996, Wislawa Szymborska (1923 - 2012), impliceert hier dat er sprake is van een onderscheid tussen eenzaamheid en isolatie. Teruggetrokken gedrag is niet per definitie beperkend. Sterker nog, in veel gevallen kan dit juist het rendement bevorderen. Van kinderen wordt er echter wel verwacht dat zij zoveel mogelijk met anderen omgaan om op die manier hun sociale vaardigheden te ontwikkelen en vrienden te maken. Echter is dit niet voor alle kinderen even makkelijk. Zij lijken een simpele prooi te zijn voor pestkoppen, juist omdat ze zich eenzaam en gedeprimeerd gedragen. In de laatste jaren zijn er echter bevindingen gerapporteerd die suggereren dat dergelijke kinderen wel degelijk een even grote kans als sociaal competente kinderen hebben op het ontwikkelen van tenminste één goede vriendschap. Wat hebben sociaal teruggetrokken kinderen precies aan deze vriendschappen; dienen deze mogelijk als bescherming tegen pesten en depressie? De huidige studie doet onderzoek naar de functie van vriendschap als buffer tegen pesten en depressie bij sociaal teruggetrokken kinderen.

Sociaal teruggetrokken gedrag: een definitie

Literatuuronderzoek toont aan dat de wetenschap geen consistente definitie hanteert voor 'sociaal teruggetrokken gedrag' als stoornis (Rubin, Coplan, & Bowker, 2009). Dit komt omdat sociaal teruggetrokken gedrag op zich geen directe reden is tot het vermoeden van een stoornis. Veel mensen brengen immers tijd door met zichzelf omdat ze op die manier optimaal kunnen presteren. Denk hierbij aan bijvoorbeeld ontwerpers, schrijvers of mensen die voornamelijk met een computer werken. Er zijn echter ook mensen die, zelfs in het bijzijn van sociaal actieve leeftijdgenoten, er bewust voor kiezen om zich af te zonderen. En tevens zijn er mensen die weinig andere keus hebben dan zich af te zonderen, omdat zij worden afgewezen en buitengesloten door hun leeftijdgenoten. Enkele academici die veel onderzoek hebben verricht op dit gebied, definiëren sociaal teruggetrokken gedrag als "het consistent vertonen (in verschillende situaties en over tijd) van alle vormen van afgezonderd gedrag in bijzijn van bekende en onbekende leeftijdgenoten" (Rubin, Burgess, & Coplan, 2002, in: Smith & Hart, 2004). Hoewel sociaal teruggetrokken gedrag en sociaal-angstig gedrag allebei een vorm van teruggetrokkenheid bevatten, zijn de twee niet hetzelfde. Dit heeft te maken met de motivatie voor het teruggetrokken gedrag. Mensen die zich sociaal-angstig gedragen, trekken zich terug omdat ze bang zijn voor negatieve evaluaties van anderen. Tegelijkertijd zouden ze echter wel graag deel uitmaken van een groep. Het is belangrijk om bij sociaal teruggetrokken gedrag onderscheid te maken tussen

actieve isolatie en passief teruggetrokken gedrag. Actieve isolatie is een term die wordt gebruikt voor de situatie waarin het kind door de rest van de groep wordt buitengesloten. Passief teruggetrokken gedrag bestaat uit twee soorten: het teruggetrokken gedrag van kinderen die verlegen zijn en het teruggetrokken gedrag van kinderen die niet sociaal geïnteresseerd zijn (Coplan, Prakash, O'Neil, & Armer, 2004). Verlegen teruggetrokken gedrag lijkt enigszins op sociaal-angstig gedrag - beide gedragingen zorgen er immers voor dat het kind contact met anderen uit de weg gaat - maar het verschil is dat verlegen kinderen niet overdreven bang zijn voor beoordeling. In deze thesis wordt er onderscheid gemaakt tussen geïsoleerd teruggetrokken gedrag en verlegen teruggetrokken gedrag.

Vriendschappen bij sociaal teruggetrokken kinderen

Sociaal teruggetrokken kinderen worden minder leuk gevonden door hun leeftijdgenoten dan niet-teruggetrokken kinderen (Oh et al., 2008). Daarnaast komen ze weinig in contact met leeftijdgenoten, doen ze er langer over om initiatief te nemen tot een gesprek en spreken ze minder vaak dan niet-teruggetrokken kinderen (Coplan & Weeks, 2008). Hoewel sociaal teruggetrokken kinderen moeite hebben met het maken van meerdere vrienden (Pedersen, Vitaro, Barker, & Borge, 2007), lijken deze kinderen wel degelijk een even grote kans te hebben als hun sociaal competente leeftijdgenootjes op het vormen van tenminste één vriendschap (Fordham & Stevenson-Hinde, 1999; Schneider, 1999; Rubin, Wojslawowicz, Rose-Krasnor, Booth-LaForce, & Burgess, 2006, in: Schneider & Tessier, 2007). Verder zijn er aanwijzingen die suggereren dat sociaal teruggetrokken kinderen zichzelf minder de schuld geven voor hun sociale moeilijkheden wanneer deze plaatsvinden in de context van een hechte en wederzijdse vriendschap (Burgess, Wojslawowicz, Rubin, Rose-Krasnor, & Booth-LaForce, 2006). Analyses die waren gericht op emotionele reacties onthulden dat het kind een gevoel van schaamte rapporteerde bij situaties met onbekende leeftijdgenoten en dat het "oké" met ze ging wanneer er sprake was van situaties waarbij vrienden betrokken waren. Wel is het noemenswaardig om te vermelden dat sociaal teruggetrokken kinderen de neiging hebben om bevriend te raken met andere sociaal teruggetrokken kinderen (Hogue & Steinberg, 1995; Haselager et al., 1998, in: Rubin et al., 2006) en het concept vriendschap op een minder volwassen manier begrijpen dan hun sociaal competente leeftijdgenootjes (Schneider & Tessier, 2007). Deze resultaten zouden kunnen betekenen dat sociaal teruggetrokken kinderen niet de sociale vaardigheden hebben die nodig zijn om vriendschappen met sociaal competente leeftijdgenootjes op te bouwen en vast te houden. Het zou ook kunnen betekenen dat vriendschap hen niet beschermt tegen pesten, omdat deze vrienden vaak zelf ook sociaal teruggetrokken zijn en mede om deze reden zelf ook relatief vaak gepest worden (Schneider & Tessier, 2007).

Slachtofferschap door pesten en sociaal teruggetrokken gedrag

Uit een Nederlands onderzoek naar pestgedrag blijkt dat ongeveer tweederde van de leerlingen minimaal 1 keer per week wordt gepest, waarbij overigens geen verschil werd gevonden tussen beide seksen (Fekkes, Pijpers, & Verloove-Vanhorick, 2005). Slachtofferschap onder kinderen wordt gedefinieerd als "de ervaring dat kinderen een doelwit zijn voor agressief gedrag van andere kinderen die geen broer/zus en tevens niet per se van dezelfde leeftijd zijn" (Hawker & Boulton, 2000). Slachtofferschap door pesten is reeds in eerder onderzoek geassocieerd met sociaal teruggetrokken gedrag in de kindertijd (Dill, Vernberg, Fonagy, Twemlow, & Gamm, 2004; Rubin et al., 2006; Mayeux, Bellmore, & Cillessen, 2007) en internaliserende problematiek in het algemeen (Hawker & Boulton, 2000; Bollmer et al., 2005; Gini, 2008). Mogelijk worden kinderen die zijn afgewezen door hun leeftijdgenoten een makkelijk doelwit voor pestkoppen, omdat ze niet populair zijn bij de rest van hun groep (Fox & Boulton, 2006).

Kinderen met internaliserende problemen gedragen zich angstig, gedeprimeerd en/of sociaal teruggetrokken. Door het vertonen van deze kenmerken laten ze aan hun leeftijdgenootjes (en dus ook pestkoppen) zien dat ze waarschijnlijk niet assertief zijn en dus niet voor zichzelf zullen opkomen wanneer ze worden gepest. Ze versterken het gedrag van de pestkop door (meestal) te doen wat deze van hen vraagt en door emotioneel overstuur te raken waardoor de kans op slachtofferschap wordt versterkt (Olweus, 1993). Een mogelijke verklaring voor het positieve verband tussen slachtofferschap en sociaal teruggetrokken gedrag is dat teruggetrokken gedrag voor kinderen een veelgebruikte manier is om te copen met slachtofferschap (Gazelle & Rudolph, 2004). Er lijkt sprake te zijn van een wederkerige beïnvloeding van gedrag; het sociaal teruggetrokken gedrag van het kind lokt pesterijen uit, waardoor het slachtoffer zich weer terug zal trekken en de kans op nieuwe pesterijen wordt versterkt (Perren & Alsaker, 2006).

In deze thesis wordt het verband tussen sociaal teruggetrokken gedrag en slachtofferschap door pesten bij basisschoolleerlingen onderzocht. De eerste onderzoeksvraag luidt dan ook: "*Wat is het verband tussen sociaal teruggetrokken gedrag en slachtofferschap door pesten?*". De verwachting is dat er een positief verband bestaat; des te meer sociaal teruggetrokken het kind is, des te meer het wordt gepest. Daarnaast wordt er een tweede onderzoeksvraag onderzocht: "*Wat is het verband tussen sociaal teruggetrokken gedrag en de mate van sociaal teruggetrokken gedrag van vrienden?*". Er wordt verwacht dat beide typen sociaal teruggetrokken gedrag ook beide typen sociaal teruggetrokken gedrag van vrienden voorspellen.

Depressie en sociaal teruggetrokken gedrag

Er zijn in eerder onderzoek al meermaals aanwijzingen gevonden voor een positief verband tussen depressie en sociaal teruggetrokken gedrag (Katz, Conway, Hammen, Brennen, & Najman, 2011). In veel onderzoeken worden depressie en sociaal teruggetrokken gedrag zelfs onder dezelfde noemer geplaatst: internaliserende problematiek (Hawker & Boulton, 2000). Een dergelijk verband is

gevonden bij kinderen (Strauss, Forehand, Smith, & Frame, 1986), adolescenten (Vargo, 1996) en jongvolwassenen (Alfano, Joiner, & Perry, 1994). Het Waterloo Longitudinal Project, een onderzoek naar de gevolgen van sociaal teruggetrokken gedrag in de kindertijd op de lange termijn, toonde aan dat sociaal teruggetrokken gedrag van kinderen op de kleuterschool depressieve symptomen voorspelde in groep 7 (Rubin, Chen, McDougall, Bowker, & McKinnon, 1995). Vergelijkbare resultaten werden gevonden bij een onderzoek dat kinderen volgde vanaf 10 jaar tot 15 jaar en daarbij gebruikmaakte van leraarrapportages (Ollendick, Greene, Weist, & Oswald, 1990). Ook recente onderzoeksresultaten suggereren dat sociaal teruggetrokken gedrag op 5-jarige leeftijd depressie in de adolescentie en jonge volwassenheid voorspelt (Katz et al., 2011). De samenhang tussen depressie en sociaal teruggetrokken gedrag lijkt hiermee aangetoond, evenals de voorspellende waarde van sociaal teruggetrokken gedrag met betrekking tot het ontwikkelen van depressieve symptomen op latere leeftijd.

Depressie en slachtofferschap door pesten

Bevindingen uit eerder onderzoek suggereren dat gepest worden door leeftijdgenoten ernstige gevolgen kan hebben op zowel korte als lange termijn (Olweus, 1978; Slee, 1994; Boulton & Smith, 1994; Boulton & Underwood, 1992, in: Fox & Boulton, 2006). Uit een meta-analyse bleek dat slachtofferschap samenhangt met diverse psychosociale aanpassingsproblemen en dat dit het sterkst het geval bleek bij depressie en het zwakst bij angst (Hawker & Boulton, 2000). Een dergelijk verband bleek zichtbaar bij zowel basisscholieren in het algemeen (Slee, 1995) als bij enkel meisjes (Neary & Joseph, 1994).

Kinderen die gepest worden lijden vaak aan eenzaamheid, sociaal teruggetrokken gedrag en depressie (Cheng, Cheung, & Cheung, 2008), maar ook op latere leeftijd kunnen pesterijen leiden tot depressie (Gladstone, Parker, & Malhi, 2006). Internaliserende problematiek en afwijzing door leeftijdgenoten bleken onafhankelijk van elkaar goede voorspellers voor een toename in slachtofferschap (Hodges & Perry, 1999). Daarnaast modereerde afwijzing door leeftijdgenoten (en niet het aantal vrienden) de relatie tussen internaliserende problematiek en slachtofferschap. Sociale steun van ouders en vrienden verlaagt de kans op depressie door de mogelijkheden van het kind om te copen met stressvolle levensgebeurtenissen te versterken. Deze sociale steun vormt een beschermende factor tegen depressie, door zowel het algemene welbevinden van het kind te verbeteren als de schade aan dat welbevinden door slachtofferschap, stress en crisis te beperken (Muller, Goebel-Fabbri, Diamond, & Dinklage, 2000; Prinstein, Boergers, & Vernberg, 2001, in: Cheng et al., 2008). Het is niet ondenkbaar dat vriendschap als buffer kan dienen tegen depressie en slachtofferschap door pesten.

Vriendschap als buffer tegen depressie en pesten bij sociaal teruggetrokken kinderen

In eerder onderzoek is al ondersteuning gevonden voor het idee dat vriendschap beschermt tegen pesten. Kinderen die worden gepest door leeftijdgenootjes hebben minder vriendschappen dan kinderen die niet worden gepest en zijn daarnaast kwetsbaarder voor toenemend slachtofferschap door pesten na verloop van tijd (Hodges, Boivin, Vitaro, & Bukowski, 1999). Gepest worden door leeftijdgenoten zorgt ervoor dat jongeren niet tevreden zijn over hun leeftijdgenoten, waardoor vrienden maken moeilijker wordt (Gini, 2008). Dit is jammer om te constateren, juist omdat er bevindingen zijn gerapporteerd die suggereren dat kinderen die tenminste één wederkerige goede vriend hebben, minder last hebben van pesterijen (Boulton, Trueman, Chau, Whitehand, & Amatya, 1999; Schwartz, Dodge, Pettit, & Bates, 2000, in: Scholte, Overbeek, ten Brink, Rommes, de Kemp, Goossens, & Engels, 2009) en de negatieve gevolgen van slachtofferschap (zoals angst en depressie) beter kunnen verwerken dan kinderen die geen vrienden hebben (Schmidt & Bagwell, 2007). Deze laatste bevinding gold voor zowel jongens als meisjes en daarbij wordt benadrukt dat positieve eigenschappen van vrienden, zoals behulpzaamheid en het kunnen bieden van veiligheid, noodzakelijk zijn om vriendschap als beschermende factor tegen depressie te kunnen laten dienen. Het vormen van meer vriendschappen beschermt kinderen tegen internaliserende problemen zoals eenzaamheid en depressie, maar hier speelt ook de vriendschapskwaliteit een belangrijke rol (Nangle, Erdley, Newman, Mason, & Carpenter, 2003). Vrienden die vaak met elkaar in conflict zijn, bieden namelijk minder bescherming tegen internaliserende problemen (Berndt, 1996, in: Nangle et al., 2003). Een hoge vriendschapskwaliteit en sociale steun van vrienden bieden kinderen een goede bescherming tegen depressie (Taniguchi & Ura, 2002). Tevens zijn er bevindingen gepubliceerd die suggereren dat door kinderen zelfgerapporteerde sociale steun negatief samenhangt met depressie (Ellis, Nixon, Williamson, 2009). Sociale steun bestaat echter uit zowel familie als vrienden.

Vaak kunnen de vrienden van kinderen die gepest worden niet de nodige sociale steun bieden om de pestkop af te remmen omdat ze zelf ook aan internaliserende problematiek lijden en gepest worden. Kinderen met vrienden die fysieke kracht tekortkomen, internaliserende problemen hebben en afgewezen worden door leeftijdgenoten, maken een grotere kans om gepest te worden dan kinderen van wie de vrienden deze beperkingen niet hebben (Güroglu, van Lieshout, Haselager, & Scholte, 2007; Hodges & Perry, 1999, in: Scholte et al., 2009). Om deze reden is er geopperd dat, wil vriendschap fungeren als een beschermende factor tegen slachtofferschap door pesten, de vriend in kwestie bepaalde karaktereigenschappen moet hebben die dit mogelijk maakt (Hodges et al., 1999). Denk hierbij aan de mogelijkheid en bereidheid van een vriend om voor een ander op te komen. Dergelijke kenmerken hebben invloed op de vriendschapskwaliteit en bleken belangrijke voorspellers te zijn voor de mate waarin een vriendschap als bescherming tegen pesten kan fungeren (Scholte et al., 2009). Het hebben van vrienden kan kinderen op verschillende manieren beschermen tegen slachtofferschap: 1) Pestkoppen zijn wellicht bang voor de vrienden van het slachtoffer die voor hem of haar kunnen opkomen, 2) kinderen met vrienden zijn minder vaak alleen en daardoor dus ook

minder in het oog vallend als slachtoffer en 3) kinderen met vrienden kunnen voordeel halen uit het advies van hun vrienden over hoe om te gaan met het pestgedrag (Hodges, Malone, & Perry, 1997).

In de huidige studie zal bij het onderzoeken van het effect van vriendschap worden gekeken naar zowel het aantal wederkerige vriendschappen als de mate van sociaal teruggetrokken gedrag van deze vrienden. Hoewel niet-teruggetrokken vrienden naar verwachting uiteraard niet per se hoge kwaliteit vrienden zullen zijn, is de gedachte hierachter dat ze wel enigszins met elkaar vergelijkbaar zijn op enkele vlakken. Niet-teruggetrokken vrienden zijn immers wellicht beter in staat sociale steun te bieden en kunnen ook beter voor een ander opkomen dan sociaal teruggetrokken vrienden omdat ze weinig of niet gepest worden. Kinderen met een vriendschap van hoge kwaliteit worden inderdaad, net als niet-teruggetrokken kinderen, ook minder gepest dan kinderen met een vriendschap van lage kwaliteit (Bollmer, Milich, Harris, & Maras, 2005; Waldrip, Malcolm, & Jensen-Campbell, 2008).

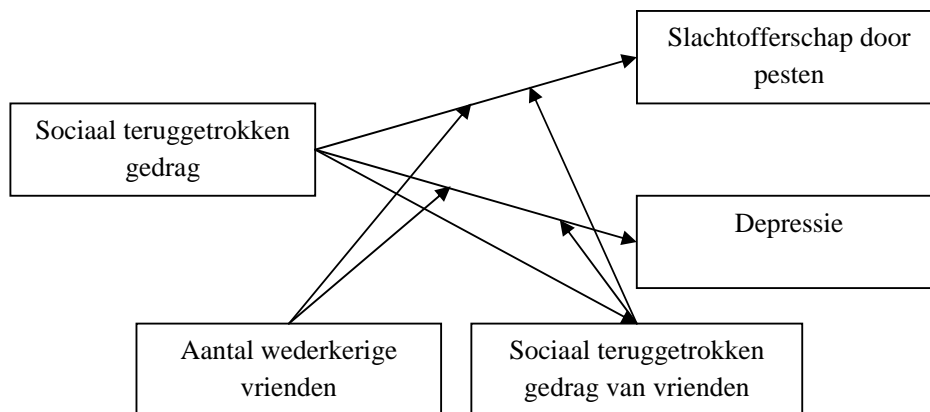
In deze thesis wordt de beschermende functie van vriendschap onderzocht op het verband tussen sociaal teruggetrokken gedrag en slachtofferschap en op het verband tussen sociaal teruggetrokken gedrag en depressie. Hoewel er zoals eerder gezegd reeds ondersteuning is gevonden voor het idee dat vriendschap beschermt tegen pesten en depressie, is er nog vrijwel geen onderzoek gedaan naar de mogelijke effecten van de mate van sociaal teruggetrokken gedrag van vrienden. De derde hypothese onderzoekt het effect van vriendschap op het verband tussen sociaal teruggetrokken gedrag en slachtofferschap. Er wordt verwacht dat zowel het aantal vrienden als de mate van sociaal teruggetrokken gedrag van deze vrienden een modererend effect heeft op dit verband. De vierde onderzoeksvraag luidt: "*Wat is het verband tussen sociaal teruggetrokken gedrag en depressie?*" Er wordt een positief verband verwacht; hoe meer sociaal teruggetrokken het kind zich gedraagt, des te meer het depressieve kenmerken vertoont. Ook bij dit verband zal het effect van vriendschap worden onderzocht. Dit mondt uit in de vijfde hypothese, waarbij dus weer zal worden gekeken naar zowel het aantal wederkerige vrienden als de mate van sociaal teruggetrokken gedrag van deze vrienden.

Samenvattend zullen de volgende hypothesen worden onderzocht (zie figuur 1);

1. Er is sprake van een positief verband tussen sociaal teruggetrokken gedrag en slachtofferschap door pesten, waarbij kinderen die hoog scoren op sociaal teruggetrokken gedrag ook hoog scoren op slachtofferschap door pesten.
2. Er is sprake van een positief verband tussen sociaal teruggetrokken gedrag en de mate van sociaal teruggetrokken gedrag van vrienden, waarbij de vrienden van sociaal teruggetrokken kinderen die hoog scoren op sociaal teruggetrokken gedrag zelf ook hoog scoren op sociaal teruggetrokken gedrag.
3. Er is sprake van een modererend effect van vriendschap(pen) op het verband tussen sociaal teruggetrokken gedrag en slachtofferschap.
 - a. Er is sprake van een modererend effect van het aantal wederkerige vriendschap(pen) op het verband tussen sociaal teruggetrokken gedrag en slachtofferschap door pesten.

Sociaal teruggetrokken kinderen met veel vriendschappen worden minder gepest dan sociaal teruggetrokken kinderen met weinig vriendschappen.

- b. Er is sprake van een modererend effect van de mate van sociaal teruggetrokken gedrag van vrienden op het verband tussen sociaal teruggetrokken gedrag en slachtofferschap door pesten. Sociaal teruggetrokken kinderen met vrienden die zelf ook sociaal teruggetrokken zijn, worden meer gepest dan sociaal teruggetrokken kinderen met vrienden die zelf niet sociaal teruggetrokken zijn.
4. Er is sprake van een positief verband tussen sociaal teruggetrokken gedrag en depressie, waarbij kinderen die hoog scoren op sociaal teruggetrokken gedrag ook hoog scoren op depressie.
 5. Er is sprake van een modererend effect van vriendschap(pen) op het verband tussen sociaal teruggetrokken gedrag en depressie.
 - a. Er is sprake van een modererend effect van het aantal wederkerige vriendschap(pen) op het verband tussen sociaal teruggetrokken gedrag en depressie. Sociaal teruggetrokken kinderen met veel vriendschappen scoren lager op depressie dan sociaal teruggetrokken kinderen met weinig vriendschappen.
 - b. Er is sprake van een modererend effect van de mate van sociaal teruggetrokken gedrag van vrienden op het verband tussen sociaal teruggetrokken gedrag en depressie. Sociaal teruggetrokken kinderen met vrienden die zelf ook sociaal teruggetrokken zijn, scoren hoger op depressie dan sociaal teruggetrokken kinderen met vrienden die zelf niet sociaal teruggetrokken zijn.

Figuur 1. Een schema van de onderzochte hypothesen.

Method

Voor het huidige onderzoek was een databestand beschikbaar gesteld uit het onderzoek van het Dutch Consortium On Bullying (DCOB). Dit project komt voort uit een samenwerkingsverband tussen de Vrije Universiteit Amsterdam, de Universiteit Utrecht en de Rijksuniversiteit Groningen. Het betreft een longitudinaal onderzoek naar de verbanden tussen pestgedrag, teruggetrokken gedrag, vriendschap, zelfwaardering, machtsambities, manieren waarop een kind iets voor elkaar probeert te krijgen en lichamelijke klachten. Er is echter alleen gebruikgemaakt van de data die relevant is voor het beantwoorden van de in de inleiding geformuleerde onderzoeksvragen.

Participanten

De participanten zijn basisschoolkinderen uit de groepen 6, 7 en 8 ($N = 651$). De ouders hebben toestemming verleend voor het afnemen van vragenlijsten ten behoeve van het aanvullen van data behorende bij het onderzoek van het DCOB. De data betreft leerlingen van 8 verschillende basisscholen. Het aantal leerlingen is vrijwel evenredig verdeeld over de groepen 6 ($N = 209$; 32%), 7 ($N = 232$; 35,5%) en 8 ($N = 211$; 32,3%). De leeftijd van de participanten varieerde van 8 jaar t/m 14 jaar ($M = 11,21$; $SD = 0,91$), terwijl de verdeling tussen jongens ($N = 331$; 50,7%) en meisjes ($N = 320$; 49%) ongeveer gelijk was. In totaal zijn 20 tot 23 (verschilt per onderzoeksvraag) participanten uitgesloten van de analyses omdat bij hen gegevens ontbraken. Tot slot is er sprake van een vrij homogene groep, met relatief veel kinderen van Nederlandse afkomst (87,6%). Hierdoor zijn de resultaten slechts beperkt representatief voor scholen met meer variatie in etniciteit.

Procedure

Het onderzoek vond gedeeltelijk klassikaal plaats door middel van het door de leerlingen laten invullen van vragenlijsten. Daarnaast werden er individueel interviews afgenomen. De kinderen vulden in de klas de Revised Child Anxiety and Depression Scale 25 (RCADS-25) (Muris, Meesters, & Schouten, 2002) in, samen met enkele vragenlijsten die niet van belang zijn voor het beantwoorden van de huidige onderzoeksvragen. Deze klassikale afname duurde ongeveer 45 minuten. Vervolgens zijn alle participanten individueel geïnterviewd aan de hand van de Bullying Role Nomination Procedure (BRNP; Olthof, Goossens, Vermande, Aleva, & van der Meulen, 2011), de Revised Class Play (RCP; Masten, Morison & Pellegrini, 1985) en een vragenlijst over vriendschapsnominaties. Dit interview bestond uit 2 verschillende sessies, van ieder een half uur, die plaatsvonden op verschillende dagen.

Sociaal teruggetrokken gedrag

De mate van sociaal teruggetrokken gedrag is onderzocht aan de hand van de Revised Class Play (RCP; Masten et al., 1985). Deze vragenlijst bevat 30 items en bestrijkt drie dimensies van sociale reputatie bij kinderen: sociabiliteit/leiderschap, agressief/verstoring en sensitief/geïsoleerd. In het huidige onderzoek is echter gebruikgemaakt van een aangepaste versie van de RCP. Deze aangepaste versie bestaat uit 21 items, waarvan 7 items betrekking hebben op prosociaal gedrag. De overige 14 items maken deel uit van een schaal die sociaal teruggetrokken gedrag meet, waarvan 7 vragen gericht zijn op actieve isolatie en 7 vragen op passief teruggetrokken gedrag. Bij actieve isolatie varieert Pearson r tussen .46 en .80 met een Cronbach's alfa van .91. Bij passief teruggetrokken gedrag varieert Pearson r tussen .13 en .81 met een Cronbach's alfa van .86. Deze waarden betekenen een hoge interne consistentie, waardoor de betrouwbaarheid als zijnde goed kan worden beoordeeld.

De som van de scores op deze twee typen van sociaal teruggetrokken gedrag zijn gedeeld door het aantal nominatoren (de kinderen die meededen aan de nominatieprocedure), waardoor er een percentage ontstaat ter illustratie van de mate waarin een kind passief of geïsoleerd teruggetrokken gedrag vertoont. Passief teruggetrokken gedrag en actieve isolatie blijken slechts matig met elkaar samen te hangen (Pearson $r = .365$; $p < .01$), waarmee de data suggereert dat er inderdaad sprake is van twee verschillende typen sociaal teruggetrokken gedrag.

Slachtofferschap door pesten

De mate van slachtofferschap door pesten is gemeten aan de hand van peernominaties en zelfrapportages. Bij de peernominaties werd er een pestrollenvragenlijst (BRNP; Olthof et al., 2011) gehanteerd waarbij de kinderen aangaven welke kinderen volgens hen werden gepest. In deze vragenlijst wordt onderscheid gemaakt tussen slachtofferschap door fysiek pesten, materieel pesten, verbaal pesten, direct sociaal pesten en indirect sociaal pesten. Bij elk subdomein werden er vragen gesteld zoals "Weet jij kinderen in de klas die zo pesten? Kun jij mij de namen noemen? Wie zijn dat dan?" en "Weet jij kinderen in de klas die op deze manier worden gepest?". Er werd bijgehouden hoe vaak ieder kind werd gepest en als pestkop werd aangewezen. Ook dit aantal werd gedeeld door het aantal kinderen in de klas en op deze manier is een percentage ontstaan die de mate van slachtofferschap en pesten per kind illustreert. Er is sprake van een onderling grote correlatievariatie tussen de verschillende subdomeinen van slachtofferschap (Pearson r varieert tussen de .54 en .77). De Cronbach's alfa is .88, wat duidt op een goede interne consistentie.

Bij de zelfrapportages konden de kinderen aan de hand van een 5-punt Likertschaal aangeven hoe vaak het voorkomt dat ze worden gepest, hoe vaak ze zelf een ander pesten of daaraan hebben meegeholpen en hoe vaak het is voorgekomen dat ze iemand hebben geholpen die werd gepest. De keuzemogelijkheden waren: 1 = Niet, 2 = Eén of twee keer per maand, 3 = Twee of drie keer per maand, 4 = Eén keer per week en 5 = Meerdere keren per week.

Depressie

De mate van depressie werd gemeten aan de hand van een aangepaste versie van de Revised Child Anxiety and Depression Scale (RCADS; Chorpita, Yim, Moffitt, Umemoto, & Francis, 2000). Deze aangepaste versie is verkort van 47 vragen naar 25 vragen en staat dan ook bekend als de RCADS-25 (Muris et al., 2002). De items zijn gescoord op een vierpuntschaal: 0 = Nooit, 1 = Soms, 2 = Vaak, 3 = Altijd. Er zijn 5 dimensies: angst, separatie, sociale fobie, paniek en depressie. Elke dimensie bevat 5 items. Voorbeelditems zijn: "Ik heb het gevoel dat ik niets waard ben." of "Ik maak me zorgen over dingen." Cronbach's alfa van de RCADS-25 bleek .89, maar voor alleen de 5 vragen behorende bij depressie was deze interne consistentie slechts een twijfelachtige .66. De vragen over depressie hangen tevens zeer matig samen; Pearson r varieerde tussen .21 en .38. Om deze reden is gekozen om de depressie-items samen met de angst-items mee te nemen in de analyses. Deze 10 items resulteerden in een acceptabele Cronbach's alfa van .82, terwijl Pearson r varieerde tussen .15 en .73.

Vriendschap

Om het aantal vriendschappen te kunnen meten is aan de kinderen gevraagd hoeveel vrienden ze hebben in de klas. Daarnaast werd gevraagd wie dit zijn. Het resultaat daarvan is verwerkt in de data en biedt inzicht in zowel het aantal vrienden als het aantal wederkerige en niet-wederkerige vrienden per participant. Het aantal wederkerige vrienden is het aantal vrienden dat de participant noemt, die zelf op hun beurt ook de participant tot hun vriend rekenen.

Om de mate van sociaal teruggetrokken gedrag van vrienden te meten is per leerling de mate van geïsoleerd teruggetrokken gedrag en verlegen teruggetrokken gedrag van alle wederkerige vrienden bij elkaar opgeteld en vervolgens gedeeld over het aantal wederkerige vrienden. Dit resulteert in een gemiddelde mate van geïsoleerd teruggetrokken gedrag en verlegen teruggetrokken gedrag van de wederkerige vrienden van de participant.

Analyse

De hypothesen zullen worden getoetst aan de hand van multipele regressieanalyses. Daarbij is steeds gecontroleerd voor de demografische variabelen sekse en leeftijd, omdat deze factoren mogelijk invloed hebben op de afhankelijke variabelen slachtofferschap en depressie. Voor het uitvoeren van de moderatie-analyses zijn er interactievariabelen aangemaakt. Hiervoor zijn de variabelen in kwestie eerst gecentreerd. Dit zijn de volgende variabelen: verlegen teruggetrokken gedrag, geïsoleerd teruggetrokken gedrag, het aantal wederkerige vriendschappen, verlegen teruggetrokken gedrag van vrienden en geïsoleerd teruggetrokken gedrag van vrienden. Het centreren werd gedaan met behulp van de functie 'Aggregate' in SPSS. Hiermee kon van elke variabele een nieuwe variabele worden gemaakt waarbij overal het gemiddelde van die variabele als waarde was ingevuld. Vervolgens werd een nieuwe variabele aangemaakt, waarbij deze gemiddelden werden afgetrokken van de originele waarden. Dit werd voor elke variabele gedaan, waarna de interactievariabelen werden gecreëerd door de twee gecentreerde variabelen van de analyse in kwestie met elkaar te vermenigvuldigen.

Voorbereidende analyses

Om te testen of aan de assumpties voor multipele regressies wordt voldaan, zijn er analyses uitgevoerd met betrekking tot multicollineariteit en normaalverdeling. De tolerantie varieerde van .78 tot .86, wat duidt op een lage samenhang tussen de onafhankelijke variabelen. Hierdoor is het aannemelijk dat de onafhankelijke variabelen ieder een unieke bijdrage leveren aan de variantie van de afhankelijke variabele en dat er geen sprake is van multicollineariteit. De variabelen slachtofferschap (een overall maat van slachtofferschap: het gemiddelde van de twee pestvormen waarvoor de meeste nominaties zijn ontvangen), geïsoleerd teruggetrokken gedrag en verlegen teruggetrokken gedrag bleken aan de hand van de Kolmogorov-Smirnov en Shapiro-Wilk test niet normaal verdeeld ($p < .000$). Uiteindelijk werd een worteltransformatie toegepast, waardoor de skewness en kurtosiswaarden redelijk zijn genormaliseerd. De Kolmogorov-Smirnov en Shapiro-Wilk bleven echter significant ($p < .000$), waardoor er alsnog geen sprake bleek te zijn van een normaalverdeling. In overleg met de begeleider is gekozen voor de worteltransformatie, rekeninghoudend met de beperkte generalisatiemogelijkheden van het huidige onderzoek.

Noot. Hoewel bij het toetsen van de hypothesen gebruik is gemaakt van reeds beschikbaar gestelde data behorende bij het onderzoek van het DCOB, heeft de huidige onderzoeker zelf ook data verzameld door individuele interviews af te nemen op een basisschool in Utrecht (zie bijlage I).

Resultaten

De eerste hypothese, waarbij een positief verband werd verwacht tussen sociaal teruggetrokken gedrag en slachtofferschap, is getoetst aan de hand van twee multiële regressieanalyses. Slachtofferschap was de afhankelijke variabele en beide typen teruggetrokken gedrag zijn gebruikt als voorspellende variabelen. Bij alle analyses is er gebruikgemaakt van de controlevariabelen sekse en leeftijd in maanden, welke in respectievelijk de eerste en de tweede stap in het model zijn ingevoerd.

Verlegen teruggetrokken gedrag en slachtofferschap

Leeftijd bleek significant negatief samen te hangen met slachtofferschap (zie tabel 1). Hoewel de R-squared laag bleek, betekent dit resultaat dat de mate van slachtofferschap vermindert naarmate het kind ouder wordt. Daarnaast bleek verlegen teruggetrokken gedrag een significante bijdrage van 3,2% te leveren aan de verklaarde variantie van slachtofferschap. Er is hier sprake van een positief verband: hoe meer verlegen teruggetrokken het kind is, des te hoger de mate van slachtofferschap.

Tabel 1

Resultaten van de regressieanalyse met sekse, leeftijd in maanden en verlegen teruggetrokken gedrag als onafhankelijke variabelen en slachtofferschap als afhankelijke variabele.

Model	Variabele	B (standardized)	R ²	R ² change	P
1	Sekse	.06	.00	.00	.14
2	Sekse	.05			.19
	Leeftijd	-.08	.00	.01	.06
3	Sekse	.02			.71
	Leeftijd	-.08			.04*
	Verlegen teruggetrokken gedrag	.18	.04	.03	.00**

Noot. N=631, * p < .05, ** p < .01

Geïsoleerd teruggetrokken gedrag en slachtofferschap

Geïsoleerd teruggetrokken gedrag bleek zeer sterk samen te hangen met slachtofferschap getuige de verklaarde variantie van 42% (zie tabel 2). Het betreft een positieve samenhang: hoe meer het kind wordt geïsoleerd en buitengesloten door zijn omgeving, des te hoger de mate van slachtofferschap. Tot slot is het noemenswaardig te vermelden dat leeftijd nog steeds een significante bijdrage levert en dat deze nauwelijks wordt beïnvloed door de aanwezigheid van geïsoleerd teruggetrokken gedrag.

Tabel 2

Resultaten van de regressieanalyse met sekse, leeftijd in maanden en geïsoleerd teruggetrokken gedrag als onafhankelijke variabelen en slachtofferschap als afhankelijke variabele.

Model	Variabele	B (standardized)	R ²	R ² change	P
3	Sekse	.04			.17
	Leeftijd	-.06			.04*
	Geïsoleerd teruggetrokken gedrag	.64	.42	.41	.00**

Noot. N=631, * p < .05, ** p < .01

Zowel verlegen teruggetrokken gedrag als geïsoleerd teruggetrokken gedrag bleken significant positief samen te hangen met de mate van slachtofferschap. Wel is er een aantoonbaar verschil gevonden tussen de twee typen sociaal teruggetrokken gedrag; geïsoleerd teruggetrokken gedrag bleek veel sterker samen te hangen met slachtofferschap dan verlegen teruggetrokken gedrag. Er kan, op basis van de data in het huidige onderzoek, veilig worden geconcludeerd dat sociaal teruggetrokken gedrag inderdaad positief samenhangt met slachtofferschap en om deze reden wordt de eerste hypothese aangenomen.

Voor de tweede hypothese is onderzocht of sociaal teruggetrokken gedrag positief samenhangt met sociaal teruggetrokken gedrag van vrienden. Beide typen teruggetrokken gedrag zijn gebruikt als onafhankelijke variabelen en beide typen teruggetrokken gedrag van vrienden zijn gebruikt als afhankelijke variabelen. Deze hypothese is getoetst aan de hand van vier multiële regressieanalyses. De eerste twee analyses onderzoeken het verband tussen sociaal teruggetrokken gedrag en geïsoleerd teruggetrokken gedrag van vrienden.

Geïsoleerd teruggetrokken gedrag en geïsoleerd teruggetrokken gedrag van vrienden

De resultaten tonen dat geïsoleerd teruggetrokken gedrag met een verklaarde variantie van 15% een significante voorspeller is voor de mate van geïsoleerd teruggetrokken gedrag van vrienden (zie tabel 3). Dit positieve verband betekent dat een hoge mate van geïsoleerd teruggetrokken gedrag ook een hoge mate van geïsoleerd teruggetrokken gedrag bij vrienden voorspelt.

Tabel 3

Resultaten van de regressieanalyse met sekse, leeftijd in maanden en geïsoleerd teruggetrokken gedrag als onafhankelijke variabelen en geïsoleerd teruggetrokken gedrag van vrienden als afhankelijke variabele.

Model	Variabele	B (standardized)	R ²	R ² change	P
1	Sekse	.05	.00	.00	.21
2	Sekse	.04			.28
	Leeftijd	-.08	.01	.01	.06
3	Sekse	.04			.33
	Leeftijd	-.07			.06
	Geïsoleerd teruggetrokken gedrag	.39	.16	.15	.00**

Noot. N=631, * p < .05, ** p < .01

Verlegen teruggetrokken gedrag en geïsoleerd teruggetrokken gedrag van vrienden

Verder kan worden geconcludeerd dat ook verlegen teruggetrokken gedrag een significante voorspeller is voor geïsoleerd teruggetrokken gedrag van vrienden met een verklaarde variantie van 8% (zie tabel 4). Dit positieve verband betekent dat een hoge mate van verlegen teruggetrokken gedrag ook een hoge mate van geïsoleerd teruggetrokken gedrag van vrienden voorspelt. Hoewel leeftijd in deze analyse ook significant samenhangt met geïsoleerd teruggetrokken gedrag van vrienden, bleek de hoeveelheid verklaarde variantie echter zeer laag te zijn (zie tabel 3).

Tabel 4

Resultaten van de regressieanalyse met sekse, leeftijd in maanden en verlegen teruggetrokken gedrag als onafhankelijke variabelen en geïsoleerd teruggetrokken gedrag van vrienden als afhankelijke variabele.

Model	Variabele	B (standardized)	R ²	R ² change	P
3	Sekse	-.02			.69
	Leeftijd	-.09			.02*
	Verlegen teruggetrokken gedrag	.28	.08	.08	.00**

Noot. N=631, * p < .05, ** p < .01

Geïsoleerd teruggetrokken gedrag en verlegen teruggetrokken gedrag van vrienden

De laatste twee analyses onderzoeken het verband tussen sociaal teruggetrokken gedrag en verlegen teruggetrokken gedrag van vrienden. Geïsoleerd teruggetrokken gedrag bleek sterk samen te hangen met de mate van verlegen teruggetrokken gedrag van vrienden, met een verklaarde variantie van 5% (zie tabel 5). Dit positieve verband betekent dat een hoge mate van geïsoleerd teruggetrokken

gedrag ook een hoge mate van verlegen teruggetrokken gedrag van vrienden voorspelt. Sekse bleek met een bijdrage van 9% ook een goede voorspeller te zijn voor de mate van verlegen teruggetrokken gedrag van vrienden. Dit resultaat betekent dat meisjes een grotere kans hebben om vrienden te hebben die hoog scoren op verlegen teruggetrokken gedrag dan jongens. Dit verband blijft zichtbaar wanneer er wordt gecontroleerd voor leeftijd en verlegen teruggetrokken gedrag van het kind zelf.

Tabel 5

Resultaten van de regressieanalyse met sekse, leeftijd in maanden en geïsoleerd teruggetrokken gedrag als onafhankelijke variabelen en verlegen teruggetrokken gedrag van vrienden als afhankelijke variabele.

Model	Variabele	B (standardized)	R ²	R ² change	P
1	Sekse	.29	.09	.09	.00**
2	Sekse	.29			.00**
	Leeftijd	-.01	.09	.00	.79
3	Sekse	.29			.00**
	Leeftijd	-.01			.87
	Geïsoleerd teruggetrokken gedrag	.23	.14	.05	.00**

Noot. N=631, * $p < .05$, ** $p < .01$

Verlegen teruggetrokken gedrag en verlegen teruggetrokken gedrag van vrienden

Tot slot tonen de resultaten dat verlegen teruggetrokken gedrag 9% van de variantie van de mate van verlegen teruggetrokken gedrag van vrienden verklaart (zie tabel 6). Dit positieve verband houdt in dat een hoge mate van verlegen teruggetrokken gedrag ook een hoge mate van verlegen teruggetrokken gedrag bij vrienden voorspelt. Daarnaast bleek de significante bijdrage van sekse nauwelijks te worden beïnvloed door verlegen teruggetrokken gedrag.

Tabel 6

Resultaten van de regressieanalyse met sekse, leeftijd in maanden en verlegen teruggetrokken gedrag als onafhankelijke variabelen en verlegen teruggetrokken gedrag van vrienden als afhankelijke variabele.

Model	Variabele	B (standardized)	R ²	R ² change	P
3	Sekse	.23			.00**
	Leeftijd	-.02			.51
	Verlegen teruggetrokken gedrag	.30	.17	.09	.00**

Noot. N=631, * $p < .05$, ** $p < .01$

Samenvattend kan er worden geconcludeerd dat vrienden van sociaal teruggetrokken kinderen zelf inderdaad ook sociaal teruggetrokken zijn. Uit de analyses bleek immers dat beide typen sociaal teruggetrokken gedrag van het kind goed de mate van beide typen sociaal teruggetrokken gedrag van vrienden konden voorspellen. Hierbij valt overigens op dat het verband tussen geïsoleerd teruggetrokken gedrag en geïsoleerd teruggetrokken gedrag van vrienden sterker is dan de overige verbanden. De tweede hypothese wordt aangenomen. Daarnaast toonden de resultaten ook een hoofdeffect van sekse wanneer verlegen teruggetrokken gedrag van vrienden werd gebruikt als afhankelijke variabele. Deze uitkomst betekent dat meisjes een grotere kans hebben dan jongens om vrienden te hebben die zich verlegen teruggetrokken gedragen.

De derde hypothese, waarbij werd verwacht dat vriendschap het verband tussen sociaal teruggetrokken gedrag en slachtofferschap modereert, is onderzocht aan de hand van twee hypothesen. Eerst werd het effect van het aantal wederkerige vriendschappen aan de hand van twee multiële regressieanalyses onderzocht en vervolgens die van de mate van beide typen teruggetrokken gedrag van vrienden aan de hand van vier multiële regressieanalyses.

Modererend effect van het aantal wederkerige vriendschappen op het verband tussen geïsoleerd teruggetrokken gedrag en slachtofferschap

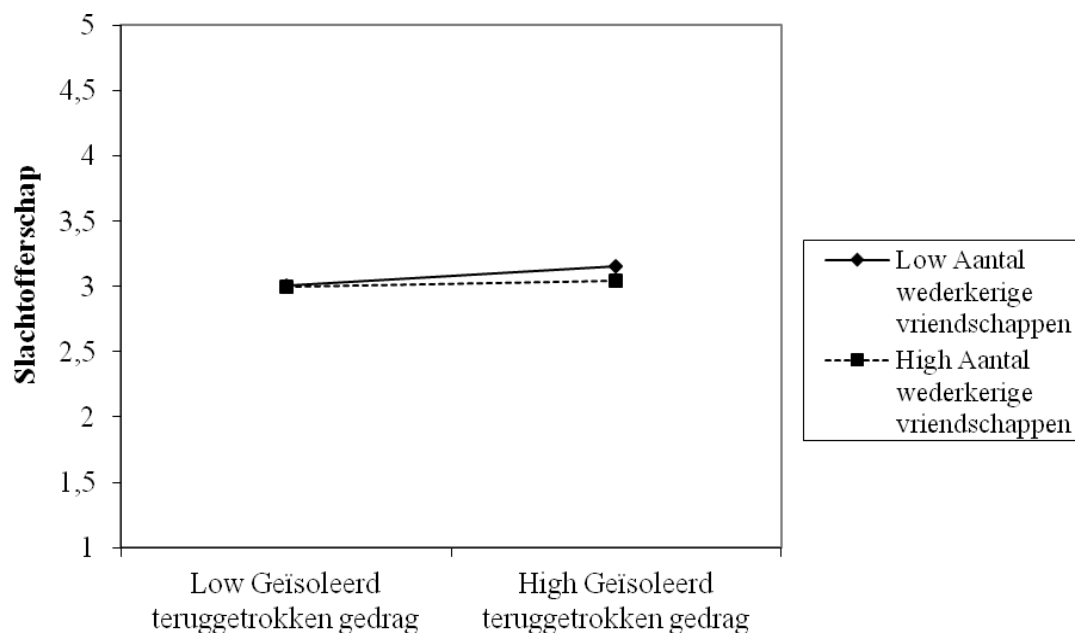
Geïsoleerd teruggetrokken gedrag (positief) en leeftijd (negatief) bleken ook in dit model significant samen te hangen met slachtofferschap (zie tabel 7). Verder bleek er inderdaad sprake te zijn van een interactie tussen geïsoleerd teruggetrokken gedrag en het aantal wederkerige vriendschappen welke 2% van de variantie van slachtofferschap verklaart. Om het interactie-effect correct te interpreteren, is een grafiek getekend (zie figuur 2). Voor kinderen die laag scoren op geïsoleerd teruggetrokken gedrag, maakt het aantal wederkerige vrienden weinig uit voor de mate van slachtofferschap. Wanneer het kind echter hoog scoort op geïsoleerd teruggetrokken gedrag en daarnaast weinig wederkerige vrienden heeft, wordt het kind naar verwachting meer gepest dan wanneer het kind veel wederkerige vrienden heeft. Dit resultaat betekent dat het aantal wederkerige vriendschappen beschermt tegen slachtofferschap wanneer het kind veel geïsoleerd teruggetrokken gedrag vertoont.

Tabel 7

Resultaten van de regressieanalyse met sekse, leeftijd in maanden en geïsoleerd teruggetrokken gedrag, aantal wederkerige vriendschappen en de interactievariabele als onafhankelijke variabelen en slachtofferschap als afhankelijke variabele.

Model	Variabele	B (standardized)	R ²	R ² change	P
3	Sekse	.04			.17
	Leeftijd	-.06			.04*
	Geïsoleerd Teruggetrokken Gedrag	.65			.00**
	Aantal Wederkerige Vriendschappen	.02	.42	.41	.57
4	Sekse	.05			.11
	Leeftijd	-.08			.01**
	Geïsoleerd Teruggetrokken Gedrag	.58			.00**
	Aantal Wederkerige Vriendschappen	-.01			.68
	Geïsoleerd Teruggetrokken Gedrag *				
	Aantal Wederkerige Vriendschappen	-.15	.44	.02	.00**

Noot. N=631, * p < .05, ** p < .01

Figuur 2. Het verband tussen de interactie tussen geïsoleerd teruggetrokken gedrag en het aantal wederkerige vriendschappen en slachtofferschap.

Modererend effect van het aantal wederkerige vriendschappen op het verband tussen verlegen teruggetrokken gedrag en slachtofferschap

Zowel verlegen teruggetrokken gedrag als het aantal wederkerige vriendschappen bleken voorspellers voor slachtofferschap te zijn (zie tabel 8). Het is opvallend dat het aantal wederkerige vriendschappen in dit model wel samenhangt met slachtofferschap, in tegenstelling tot in tabel 7. De interactievariabele bleek met zijn verklaarde variantie van 1% strikt genomen niet significant te zijn. Echter vanwege het feit dat er sprake is van een zeer kleine waarschijnlijkheidskans wordt het interactie-effect als gematigd significant beoordeeld. In de grafiek is te zien dat het effect inderdaad vrij zwak is (figuur 3). Toch is er wel een effect zichtbaar. Kinderen die veel verlegen teruggetrokken gedrag vertonen worden meer gepest naarmate ze minder vrienden hebben. Wanneer het kind laag scoort op verlegen teruggetrokken gedrag is dit verschil kleiner. Het aantal vriendschappen beschermt dus wel enigszins tegen slachtofferschap bij kinderen die hoog scoren op verlegenheid, echter is het effect vrij zwak en dit is ook logisch aangezien de interactievariabele slechts gematigd significant is.

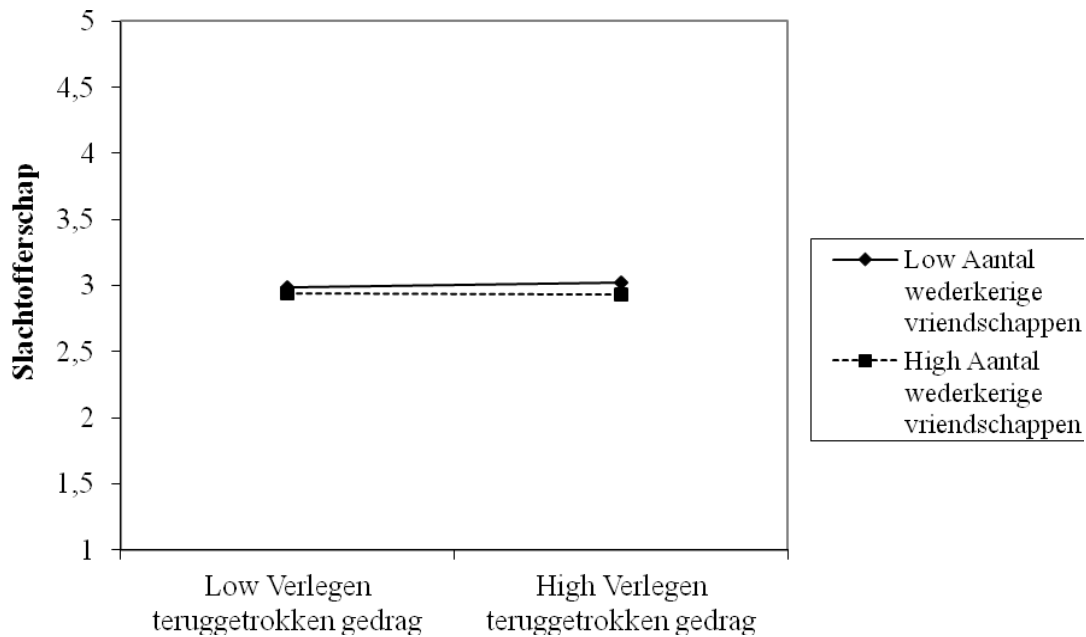
Tabel 8

Resultaten van de regressieanalyse met sekse, leeftijd in maanden en verlegen teruggetrokken gedrag, aantal wederkerige vriendschappen en de interactievariabele als onafhankelijke variabelen en slachtofferschap als afhankelijke variabele.

Model	Variabele	B (standardized)	R ²	R ² change	P
3	Sekse	.02			.68
	Leeftijd	-.08			.04*
	Verlegen Teruggetrokken Gedrag	.17			.00**
	Aantal Wederkerige Vriendschappen	-.12	.06	.05	.00**
	Verlegen Teruggetrokken Gedrag * Aantal Wederkerige Vriendschappen	-.13			.00**
4	Sekse	.02			.61*
	Leeftijd	-.09			.03**
	Verlegen Teruggetrokken Gedrag	.16			.00**
	Aantal Wederkerige Vriendschappen	-.13			.00**
	Verlegen Teruggetrokken Gedrag * Aantal Wederkerige Vriendschappen				

Vriendschappen	-.08	.06	.01	.05
----------------	------	-----	-----	-----

Noot. N=631, * p < .05, ** p < .01

Figuur 3. Het verband tussen de interactie tussen verlegen teruggetrokken gedrag en het aantal wederkerige vriendschappen en slachtofferschap.

Samenvattend kan er worden geconcludeerd dat het aantal wederkerige vriendschappen beschermt tegen slachtofferschap wanneer er sprake is van een hoge mate van sociaal teruggetrokken gedrag. Het effect bleek sterker te zijn bij kinderen die hoog scoren op geïsoleerd teruggetrokken gedrag dan bij kinderen die hoog scoren op verlegen teruggetrokken gedrag. De hypothese wordt aangenomen.

Tot slot is aan de hand van vier multiële regressieanalyses onderzocht of de mate van teruggetrokken gedrag van vrienden invloed had op het verband tussen sociaal teruggetrokken gedrag en slachtofferschap.

Modererend effect van geïsoleerd teruggetrokken gedrag van vrienden op het verband tussen geïsoleerd teruggetrokken gedrag en slachtofferschap

Er kan worden geconcludeerd dat de mate van geïsoleerd teruggetrokken gedrag van vrienden geen invloed heeft op het verband tussen geïsoleerd teruggetrokken gedrag en slachtofferschap, aangezien de interactievariabele niet significant samenhangt met slachtofferschap (zie tabel 9). Er is geen effect van het geïsoleerd teruggetrokken gedrag van vrienden op het verband tussen geïsoleerd teruggetrokken gedrag en slachtofferschap. Wel is te zien dat geïsoleerd teruggetrokken gedrag ook in

dit model sterk positief samenhangt met slachtofferschap en dat leeftijd gematigd significant negatief samenhangt met slachtofferschap.

Tabel 9

Resultaten van de regressieanalyse met sekse, leeftijd in maanden en geïsoleerd teruggetrokken gedrag, geïsoleerd teruggetrokken gedrag van vrienden en de interactievariabele als onafhankelijke variabelen en slachtofferschap als afhankelijke variabele.

Model	Variabele	B (standardized)	R ²	R ² change	P
3	Sekse	.04			.18
	Leeftijd	-.06			.05*
	Geïsoleerd Teruggetrokken Gedrag	.63			.00**
	Geïsoleerd Teruggetrokken Gedrag van Vrienden	.02	.42	.41	.46
4	Sekse	.04			.18
	Leeftijd	-.06			.05
	Geïsoleerd Teruggetrokken Gedrag	.63			.00**
	Geïsoleerd Teruggetrokken Gedrag van Vrienden	.02			.57
	* Geïsoleerd Teruggetrokken Gedrag van Vrienden	.02	.42	.00	.56

Noot. N=631, * p < .05, ** p < .01

Modererend effect van geïsoleerd teruggetrokken gedrag van vrienden op het verband tussen verlegen teruggetrokken gedrag en slachtofferschap

Ook kan er worden geconcludeerd dat geïsoleerd teruggetrokken gedrag van vrienden geen invloed heeft op het verband tussen verlegen teruggetrokken gedrag en slachtofferschap, aangezien de interactievariabele niet significant is (zie tabel 10). Wel bleken verlegen teruggetrokken gedrag en geïsoleerd teruggetrokken gedrag van vrienden significant positief samen te hangen met slachtofferschap. Dit laatste is opvallend, aangezien geïsoleerd teruggetrokken gedrag van vrienden in tabel 9 niet een significante voorspeller was. In tabel 10 verklaart geïsoleerd teruggetrokken gedrag van vrienden echter 9% van de variantie van slachtofferschap.

Tabel 10

Resultaten van de regressieanalyse met sekse, leeftijd in maanden en verlegen teruggetrokken gedrag, geïsoleerd teruggetrokken gedrag van vrienden en de interactievariabele als onafhankelijke variabelen en slachtofferschap als afhankelijke variabele.

Model	Variabele	B (standardized)	R ²	R ² change	P
3	Sekse	.02			.63
	Leeftijd	-.06			.11
	Verlegen Teruggetrokken Gedrag	.11			.01**
	Geïsoleerd Teruggetrokken Gedrag				
	van Vrienden	.24	.09	.09	.00**
4	Sekse	.02			.62
	Leeftijd	-.06			.12
	Verlegen Teruggetrokken Gedrag	.11			.01*
	Geïsoleerd Teruggetrokken Gedrag				
	van Vrienden	.23			.00**
	Verlegen Teruggetrokken Gedrag *				
	Geïsoleerd Teruggetrokken Gedrag				
	van Vrienden	.04	.10	.00	.33

Noot. N=631, * p < .05, ** p < .01

Modererend effect van verlegen teruggetrokken gedrag van vrienden op het verband tussen geïsoleerd teruggetrokken gedrag en slachtofferschap

Ook hier bleek de interactievariabele niet significant (zie tabel 11) en dus luidt de conclusie dat verlegen teruggetrokken gedrag van vrienden geen effect heeft op het verband tussen geïsoleerd teruggetrokken gedrag en slachtofferschap. Wel bleken de variabelen leeftijd en geïsoleerd teruggetrokken gedrag significant. Dit resultaat betekent dat kinderen minder slachtofferschap ervaren naarmate ze ouder worden en dat kinderen meer gepest worden naarmate ze zich meer geïsoleerd teruggetrokken gedragen.

Tabel 11

Resultaten van de regressieanalyse met sekse, leeftijd in maanden en geïsoleerd teruggetrokken gedrag, verlegen teruggetrokken gedrag van vrienden en de interactievariabele als onafhankelijke variabelen en slachtofferschap als afhankelijke variabele.

Model	Variabele	B (standardized)	R ²	R ² change	P
3	Sekse	.05			.16
	Leeftijd	-.06			.04*
	Geïsoleerd Teruggetrokken Gedrag	.64			.00**
	Verlegen Teruggetrokken Gedrag van Vrienden	-.01	.42	.41	.73
	4	Sekse	.05		
4	Leeftijd	-.06			.05*
	Geïsoleerd Teruggetrokken Gedrag	.64			.00**
	Verlegen Teruggetrokken Gedrag van Vrienden	-.02			.63
	Geïsoleerd Teruggetrokken Gedrag * Verlegen Teruggetrokken Gedrag van Vrienden	.02	.42	.00	.51

Noot. N=631, * p < .05, ** p < .01

Modererend effect van verlegen teruggetrokken gedrag van vrienden op het verband tussen verlegen teruggetrokken gedrag en slachtofferschap

De laatste analyse had betrekking op het onderzoeken van een mogelijk modererend effect van verlegen teruggetrokken gedrag van vrienden op het verband tussen verlegen teruggetrokken gedrag en slachtofferschap. Nogmaals bleek de interactievariabele niet significant (zie tabel 12) en dit betekent dat verlegen teruggetrokken gedrag van vrienden geen invloed heeft op het verband tussen verlegen teruggetrokken gedrag en slachtofferschap. Echter bleken leeftijd (negatief), verlegen teruggetrokken gedrag en verlegen teruggetrokken gedrag van vrienden (beiden positief) wel samen te hangen met slachtofferschap. Zoals eerder is gezegd, betekent dit dat kinderen minder worden gepest naarmate ze ouder worden en meer gepest naarmate zij of hun vrienden zich meer verlegen teruggetrokken gedragen. Ook dit resultaat is opvallend, omdat verlegen teruggetrokken gedrag van

vrienden in tabel 11 geen significante voorspeller was. In tabel 12 verklaart verlegen teruggetrokken gedrag van vrienden 4% van de variantie van slachtofferschap.

Tabel 12

Resultaten van de regressieanalyse met sekse, leeftijd in maanden en verlegen teruggetrokken gedrag, verlegen teruggetrokken gedrag van vrienden en de interactievariabele als onafhankelijke variabelen en slachtofferschap als afhankelijke variabele.

Model	Variabele	B (standardized)	R ²	R ² change	P
3	Sekse	-.01			.83
	Leeftijd	-.08			.04*
	Verlegen Teruggetrokken Gedrag	.15			.00**
	Verlegen Teruggetrokken Gedrag van Vrienden	.10	.05	.04	.02*
	4	Sekse	-.01		
4	Leeftijd	-.08			.04*
	Verlegen Teruggetrokken Gedrag	.15			.00**
	Verlegen Teruggetrokken Gedrag van Vrienden	.10			.02*
	Verlegen Teruggetrokken Gedrag *				
	Verlegen Teruggetrokken Gedrag van Vrienden	.00	.05	.00	.98

Noot. N=631, * p < .05, ** p < .01

Samenvattend kan er op basis van de huidige data worden geconcludeerd dat er geen sprake is van een modererend effect van de mate van sociaal teruggetrokken gedrag van vrienden op het verband tussen sociaal teruggetrokken gedrag en slachtofferschap, aangezien in geen van de vier analyses de interactievariabele van significante waarde bleek. Geïsoleerd teruggetrokken kinderen werden onafhankelijk van de mate van teruggetrokken gedrag van hun vrienden gepest. De mate van teruggetrokken gedrag van vrienden had wel een unieke significante bijdrage aan de voorspelling van slachtofferschap naast verlegen teruggetrokken gedrag, maar hierbij was alsnog geen sprake van een interactie-effect. Om deze reden wordt de hypothese dan ook verworpen.

De vierde hypothese, waarbij een positief verband werd verwacht tussen sociaal teruggetrokken gedrag en depressie, is getoetst aan de hand van twee multi-pele regressieanalyses.

Geïsoleerd teruggetrokken gedrag en depressie

In deze eerste analyse valt meteen op dat alle variabelen een significant effect hebben op depressie. Geïsoleerd teruggetrokken gedrag bleek, wanneer er werd gecontroleerd voor sekse en leeftijd, 1% van de variantie van depressie te kunnen verklaren (zie tabel 13). Het betreft een positief verband; hoe meer een kind zich geïsoleerd teruggetrokken gedraagt, des te hoger is de kans dat het kind ook hoog scoort op depressie. Sekse bleek ook 1% van de variantie van depressie te verklaren (zie tabel 13). Ook hier is sprake van een significant positief verband, wat in dit geval inhoudt dat meisjes hoger scoren op depressie dan jongens. Tot slot verklaarde ook leeftijd 1% van de variantie van depressie en dit betreft een negatief verband. De daarbij horende conclusie luidt dan ook dat oudere kinderen lager scoren op depressie dan jongere kinderen.

Tabel 13

Resultaten van de regressieanalyse met sekse, leeftijd in maanden en geïsoleerd teruggetrokken gedrag als onafhankelijke variabelen en depressie als afhankelijke variabele.

Model	Variabele	B (standardized)	R ²	R ² change	P
1	Sekse	.09	.01	.01	.02*
2	Sekse	.09			.03*
	Leeftijd	-.09	.02	.01	.03*
3	Sekse	.08			.03*
	Leeftijd	-.09			.03*
	Geïsoleerd teruggetrokken gedrag	.10	.03	.01	.01*

Noot. N=628, * p < .05, ** p < .01

Verlegen teruggetrokken gedrag en depressie

Uit de tweede en laatste analyse wordt geconcludeerd dat verlegen teruggetrokken gedrag, wanneer er wordt gecontroleerd voor sekse en leeftijd, geen depressie voorspelt (zie tabel 14). Sekse en leeftijd blijven echter een significante bijdrage leveren die dus niet helemaal wordt weggedrukt door de aanwezigheid van verlegen teruggetrokken gedrag.

Tabel 14

Resultaten van de regressieanalyse met sekse, leeftijd in maanden en verlegen teruggetrokken gedrag als onafhankelijke variabelen en depressie als afhankelijke variabele.

Model	Variabele	B (standardized)	R ²	R ² change	P
3	Sekse	.09			.04*
	Leeftijd	-.09			.03*
	Verlegen teruggetrokken gedrag	.01	.02	.00	.89

Noot. N=628, * $p < .05$, ** $p < .01$

Samenvattend kan er worden gesteld dat er deels sprake is van een positief verband tussen sociaal teruggetrokken gedrag en depressie. Er bleek sprake te zijn van een positief verband tussen geïsoleerd teruggetrokken gedrag en depressie. Een dergelijk verband geldt echter niet tussen verlegen teruggetrokken gedrag en depressie. Kinderen die zich sociaal teruggetrokken gedragen omdat ze worden buitengesloten door hun leeftijdgenoten zijn kwetsbaarder voor een depressie dan kinderen die zich sociaal teruggetrokken gedragen omdat ze verlegen zijn. De hypothese wordt dan ook deels aangenomen.

De vijfde hypothese, waarbij werd verwacht dat vriendschap het verband tussen sociaal teruggetrokken gedrag en depressie modereert, is onderzocht aan de hand van twee hypothesen. Eerst werd het effect van het aantal wederkerige vriendschappen aan de hand van twee multiële regressieanalyses onderzocht en vervolgens het effect van de mate van beide typen teruggetrokken gedrag van vrienden aan de hand van vier multiële regressieanalyses.

Modererend effect van het aantal wederkerige vriendschappen op het verband tussen geïsoleerd teruggetrokken gedrag en depressie

Het aantal wederkerige vriendschappen bleek geen invloed te hebben op het verband tussen geïsoleerd teruggetrokken gedrag en depressie (zie tabel 15). Wel bleken sekse (positief) en leeftijd (negatief) samen te hangen met depressie. Zoals eerder gezegd betekent dit dat meisjes hoger scoren op depressie dan jongens en dat kinderen lager scoren op depressie naarmate ze ouder worden.

Tabel 15

Resultaten van de regressieanalyse met sekse, leeftijd in maanden en geïsoleerd teruggetrokken gedrag, aantal wederkerige vriendschappen en de interactievariabele als onafhankelijke variabelen en depressie als afhankelijke variabele.

Model	Variabele	B (standardized)	R ²	R ² change	P
3	Sekse	.08			.03*
	Leeftijd	-.09			.03*
	Geïsoleerd Teruggetrokken Gedrag	.10			.02*
	Aantal Wederkerige Vriendschappen	.00	.03	.01	.99
4	Sekse	.09			.03*
	Leeftijd	-.09			.02*
	Geïsoleerd Teruggetrokken Gedrag	.07			.11
	Aantal Wederkerige Vriendschappen	-.01			.80
	Geïsoleerd Teruggetrokken Gedrag *				
	Aantal Wederkerige Vriendschappen	-.05	.03	.00	.22

Noot. N=628, * p < .05, ** p < .01

Modererend effect van het aantal wederkerige vriendschappen op het verband tussen verlegen teruggetrokken gedrag en depressie

De tweede en laatste analyse leert ons dat het aantal wederkerige vriendschappen ook geen invloed heeft op het verband tussen verlegen teruggetrokken gedrag en depressie (zie tabel 16). Echter bleken ook hier weer sekse (positief) en leeftijd (negatief) significant wat betekent dat deze effecten niet worden weggedrukt door de aanwezigheid van verlegen teruggetrokken gedrag.

Tabel 16

Resultaten van de regressieanalyse met sekse, leeftijd in maanden en verlegen teruggetrokken gedrag, aantal wederkerige vriendschappen en de interactievariabele als onafhankelijke variabelen en depressie als afhankelijke variabele.

Model	Variabele	B (standardized)	R ²	R ² change	P
3	Sekse	.09			.04*
	Leeftijd	-.09			.03*
	Verlegen Teruggetrokken Gedrag	.00			.94
	Aantal Wederkerige				
	Vriendschappen	-.02	.02	.00	.57
4	Sekse	.09			.04*
	Leeftijd	-.09			.03*
	Verlegen Teruggetrokken Gedrag	.00			.98
	Aantal Wederkerige				
	Vriendschappen	-.02			.55
	Verlegen Teruggetrokken Gedrag *				
	Aantal Wederkerige				
	Vriendschappen	-.02	.02	.00	.63

Noot. N=628, * p < .05, ** p < .01

De conclusie is dat het aantal wederkerige vriendschappen geen invloed heeft op het verband tussen sociaal teruggetrokken gedrag en depressie. Dit gold voor zowel geïsoleerd teruggetrokken gedrag als voor verlegen teruggetrokken gedrag. De hypothese wordt om deze reden dan ook verworpen.

Tot slot is aan de hand van vier multipale regressieanalyses onderzocht of de mate van teruggetrokken gedrag van vrienden invloed had op het verband tussen sociaal teruggetrokken gedrag en depressie.

Modererend effect van geïsoleerd teruggetrokken gedrag van vrienden op het verband tussen geïsoleerd teruggetrokken gedrag en depressie

De interactievariabele bleek in de eerste analyse niet significant (zie tabel 17) en daarom wordt geconcludeerd dat geïsoleerd teruggetrokken gedrag van vrienden geen invloed heeft op het verband tussen geïsoleerd teruggetrokken gedrag en depressie. Sekse, geïsoleerd teruggetrokken gedrag (beiden positief) en leeftijd (negatief) bleken wel samen te hangen met depressie.

Tabel 17

Resultaten van de regressieanalyse met sekse, leeftijd in maanden en geïsoleerd teruggetrokken gedrag, geïsoleerd teruggetrokken gedrag van vrienden en de interactievariabele als onafhankelijke variabelen en depressie als afhankelijke variabele.

Model	Variabele	B (standardized)	R ²	R ² change	P
1	Sekse	.09	.01	.01	.02*
2	Sekse	.09			.03*
	Leeftijd	-.09	.02	.01	.03*
3	Sekse	.08			.03*
	Leeftijd	-.09			.03*
	Geïsoleerd Teruggetrokken Gedrag	.10			.02*
	Geïsoleerd Teruggetrokken Gedrag van Vrienden	.23	.03	.01	.86
4	Sekse	.08			.03*
	Leeftijd	-.09			.03*
	Geïsoleerd Teruggetrokken Gedrag	.11			.02*
	Geïsoleerd Teruggetrokken Gedrag van Vrienden	.00			.10
	* Geïsoleerd Teruggetrokken Gedrag van Vrienden	-.03	.03	.00	.52

Noot. N=628, * p < .05, ** p < .01

Modererend effect van verlegen teruggetrokken gedrag van vrienden op het verband tussen geïsoleerd teruggetrokken gedrag en depressie

Ook in deze analyse is er geen sprake van een significante interactievariabele (zie tabel 18) en om deze reden wordt geconcludeerd dat verlegen teruggetrokken gedrag van vrienden geen invloed

heeft op het verband tussen geïsoleerd teruggetrokken gedrag en depressie. In deze analyse bleek verder sekse niet meer significant te zijn, maar leeftijd (negatief) en geïsoleerd teruggetrokken gedrag (positief) wel nog steeds. Er werd in deze analyse dus geen verschil gevonden tussen jongens en meisjes met betrekking tot de mate van depressie.

Tabel 18

Resultaten van de regressieanalyse met sekse, leeftijd in maanden en geïsoleerd teruggetrokken gedrag, verlegen teruggetrokken gedrag van vrienden en de interactievariabele als onafhankelijke variabelen en depressie als afhankelijke variabele.

Model	Variabele	B (standardized)	R ²	R ² change	P
3	Sekse	.07			.10
	Leeftijd	-.09			.03*
	Geïsoleerd Teruggetrokken Gedrag	.09			.04*
	Verlegen Teruggetrokken Gedrag				
	van Vrienden	.05	.03	.01	.22
4	Sekse	.07			.10
	Leeftijd	-.09			.03*
	Geïsoleerd Teruggetrokken Gedrag	.09			.03*
	Verlegen Teruggetrokken Gedrag				
	van Vrienden	.06			.19
	Geïsoleerd Teruggetrokken Gedrag				
	* Verlegen Teruggetrokken Gedrag				
van Vrienden	-.02	.03	.00	.65	

Noot. N=628, * p < .05, ** p < .01

Modererend effect van verlegen teruggetrokken gedrag van vrienden op het verband tussen verlegen teruggetrokken gedrag en depressie

Er werd geen significante invloed gevonden van verlegen teruggetrokken gedrag van vrienden op het verband tussen verlegen teruggetrokken gedrag en depressie (zie tabel 19). Verlegen teruggetrokken gedrag van vrienden heeft dus geen invloed op het verband tussen verlegen teruggetrokken gedrag en depressie. Alleen leeftijd hing negatief samen met depressie: kinderen scoren lager op depressie naarmate ze ouder worden.

Tabel 19

Resultaten van de regressieanalyse met sekse, leeftijd in maanden en verlegen teruggetrokken gedrag, verlegen teruggetrokken gedrag van vrienden en de interactievariabele als onafhankelijke variabelen en depressie als afhankelijke variabele.

Model	Variabele	B (standardized)	R ²	R ² change	P
3	Sekse	.07			.11
	Leeftijd	-.09			.03*
	Verlegen Teruggetrokken Gedrag	-.02			.67*
	Verlegen Teruggetrokken Gedrag van Vrienden	.08	.02	.01	.07
4	Sekse	.07			.11
	Leeftijd	-.09			.03*
	Verlegen Teruggetrokken Gedrag	-.02			.65
	Verlegen Teruggetrokken Gedrag van Vrienden	.08			.09
	Verlegen Teruggetrokken Gedrag *				
	Verlegen Teruggetrokken Gedrag van Vrienden	.01	.02	.00	.86

Noot. N=628, * p < .05, ** p < .01

Modererend effect van geïsoleerd teruggetrokken gedrag van vrienden op het verband tussen verlegen teruggetrokken gedrag en depressie

Ook in de laatste analyse wordt er geen significant verband gevonden tussen de interactievariabele en depressie (zie tabel 20). Dit betekent dat geïsoleerd teruggetrokken gedrag van vrienden geen effect heeft op het verband tussen verlegen teruggetrokken gedrag en depressie. Wel hingen sekse (positief) en leeftijd (negatief) weer significant samen met depressie. Zoals eerder gezegd betekent dit dat meisjes hoger scoren op depressie dan jongens en dat kinderen lager scoren op depressie naarmate ze ouder worden.

Tabel 20

Resultaten van de regressieanalyse met sekse, leeftijd in maanden en verlegen teruggetrokken gedrag, geïsoleerd teruggetrokken gedrag van vrienden en de interactievariabele als onafhankelijke variabelen en depressie als afhankelijke variabele.

Model	Variabele	B (standardized)	R ²	R ² change	P
3	Sekse	.09			.04*
	Leeftijd	-.09			.03*
	Verlegen Teruggetrokken Gedrag	-.00			.93
	Geïsoleerd Teruggetrokken Gedrag				
	van Vrienden	.03	.02	.00	.43
4	Sekse	.09			.04*
	Leeftijd	-.09			.03*
	Verlegen Teruggetrokken Gedrag	-.00			.92
	Geïsoleerd Teruggetrokken Gedrag				
	van Vrienden	.03			.45
	Verlegen Teruggetrokken Gedrag * Geïsoleerd Teruggetrokken Gedrag van Vrienden	.00	.02	.00	.94

Noot. N=628, * p < .05, ** p < .01

Op basis van bovenstaande analyses wordt geconcludeerd dat de mate van sociaal teruggetrokken gedrag van vrienden geen invloed heeft op het verband tussen sociaal teruggetrokken gedrag en depressie. Om deze reden wordt de hypothese dan ook verworpen.

Discussie

De huidige studie onderzocht het verband tussen sociaal teruggetrokken gedrag en slachtofferschap bij basisschoolleerlingen in de groepen 6 tot en met 8. Daarnaast werd het verband tussen sociaal teruggetrokken gedrag en depressie bestudeerd. Tevens werd er onderzocht of het aantal wederkerige vrienden en de mate van sociaal teruggetrokken gedrag van deze vrienden invloed hadden op deze verbanden. Daarbij is ook onderzocht of sociaal teruggetrokken gedrag de mate van sociaal teruggetrokken gedrag van vrienden voorspelt. Niet alle gestelde hypothesen zijn door de data bevestigd.

De resultaten illustreren een positief verband tussen sociaal teruggetrokken gedrag en slachtofferschap. Hoe meer een kind zich sociaal teruggetrokken gedraagt, des te meer het slachtofferschap ervaart. Dit verband was zichtbaar bij zowel geïsoleerd teruggetrokken gedrag als verlegen teruggetrokken gedrag, waarbij moet worden opgemerkt dat het verband met geïsoleerd teruggetrokken gedrag verreweg het sterkst bleek te zijn. Deze uitkomst is in overeenstemming met eerdere bevindingen (Dill et al., 2004; Rubin et al., 2006; Mayeux et al., 2007). Het is mogelijk dat het teruggetrokken gedrag van kinderen, omdat deze met hun eenzaamheid eerder in het oog vallen als slachtoffer (Hodges et al., 1997), pesterijen uitlokt. Vervolgens kunnen deze pesterijen het teruggetrokken gedrag versterken, waardoor de kans op nieuwe pesterijen wordt vergroot (Perren & Alsaker, 2006). Deze uitkomst kan ook betekenen dat geïsoleerde kinderen een makkelijkere prooi zijn voor pestkoppen dan verlegen kinderen, juist omdat zij worden afgewezen en buitengesloten door hun leeftijdgenootjes en mede om die reden ook niet door anderen zullen worden beschermd. Daarnaast is het mogelijk dat geïsoleerd teruggetrokken gedrag (zoals gemeten met de RCP) en slachtofferschap (zoals gemeten met de BRNP) elkaar overlappen, waardoor de unieke bijdrage van geïsoleerd teruggetrokken gedrag aan slachtofferschap met de huidige methode niet is vast te stellen.

Voordat het effect van vriendschap(en) op dit verband werd bestudeerd, is onderzocht of sociaal teruggetrokken gedrag een goede voorspeller is voor de mate van sociaal teruggetrokken gedrag van vrienden. De data suggereren dat er inderdaad sprake is van een positief verband: de twee typen sociaal teruggetrokken gedrag voorspelden ieder goed beide typen sociaal teruggetrokken gedrag van vrienden. Daarnaast bleken meisjes een grotere kans te hebben dan jongens om verlegen teruggetrokken vrienden te hebben. Aangezien er in veel onderzoeken reeds ondersteuning is gevonden voor het idee dat meisjes meer verlegen zijn dan jongens, is deze uitkomst niet opmerkelijk. Er zijn namelijk tevens meerdere bevindingen gerapporteerd die suggereren dat vrienden onderling bepaalde eigenschappen - waaronder sociaal teruggetrokken gedrag en verlegenheid - gemeenschappelijk hebben (Hogue & Steinberg, 1995; Haselager et al., 1998, in: Rubin et al., 2006).

Het aantal wederkerige vrienden bleek inderdaad een modererend effect te hebben op het verband tussen sociaal teruggetrokken gedrag en slachtofferschap. Dit effect was echter alleen

zichtbaar wanneer het kind hoog scoort op sociaal teruggetrokken gedrag: bij een lage mate van sociaal teruggetrokken gedrag maakte het voor de mate van slachtofferschap niet uit of kinderen veel of weinig wederkerige vrienden hadden. Dit heeft mogelijk te maken met het feit dat kinderen die laag scoren op sociaal teruggetrokken gedrag naar verwachting ook minder worden gepest (zie hypothese 1), al zijn er natuurlijk ook andere factoren die pestgedrag kunnen uitlokken zoals bijvoorbeeld uiterlijke kenmerken en apart gedrag. Deze bevinding is in overeenstemming met het idee dat kinderen met veel vrienden minder eenzaam zijn en mede om die reden ook minder in het oog springen als slachtoffer dan kinderen met weinig vrienden (Hodges, Malone, & Perry, 1997). Het hebben van veel vrienden schrikt pestkoppes mogelijk ook af omdat ze weten dat deze vrienden voor het slachtoffer kunnen opkomen.

De mate van sociaal teruggetrokken gedrag van vrienden bleek echter geen invloed te hebben op het verband tussen sociaal teruggetrokken gedrag en slachtofferschap. Geïsoleerd teruggetrokken kinderen werden gepest ongeacht de mate van teruggetrokken gedrag van hun vrienden. Dit is ook wel denkbaar aangezien deze kinderen worden verstoten door hun leeftijdgenootjes. In het model met verlegen teruggetrokken gedrag bleek er sprake te zijn van een positief hoofdeffect van teruggetrokken gedrag van vrienden op de mate van slachtofferschap. Dit heeft wellicht te maken met de beperkte mogelijkheden van deze vrienden om voor zichzelf en hun vrienden op te komen (Güroglu, van Lieshout, Haselager, & Scholte, 2007; Hodges & Perry, 1999, in: Scholte et al., 2009). Verderop in deze sectie wordt hier nog dieper op ingegaan.

Vervolgens is onderzocht of sociaal teruggetrokken gedrag samenhangt met depressie. Geïsoleerd teruggetrokken gedrag bleek inderdaad samen te hangen met depressie, verlegen teruggetrokken gedrag echter niet. Dit resultaat toont nogmaals aan dat geïsoleerd teruggetrokken gedrag en verlegen teruggetrokken gedrag twee verschillende constructen zijn. Van geïsoleerd teruggetrokken gedrag is inmiddels bekend dat deze zeer sterk samenhangt met slachtofferschap (zie hypothese 1). Dat dit gedrag dus ook samenhangt met depressie is niet vreemd aangezien slachtofferschap in verschillende onderzoeken sterk bleek samen te hangen met diverse psychosociale aanpassingsproblemen; vooral met depressie (Hawker & Boulton, 2000). Eenzaamheid, sociaal teruggetrokken gedrag en depressie komt veel voor bij kinderen die gepest worden (Cheng, Cheung, & Cheung, 2008). Dit verklaart echter niet waarom verlegen teruggetrokken gedrag geen verband hield met depressie. Verlegen kinderen voelen zich waarschijnlijk meer op hun gemak wanneer ze alleen zijn. Deze kinderen trekken zich terug omdat ze zich niet comfortabel voelen in directe nabijheid van leeftijdgenoten, wanneer interactie onvermijdelijk is. Daarnaast is het mogelijk dat verlegen teruggetrokken gedrag depressie op latere leeftijd voorspelt. De voorspellende waarde van sociaal teruggetrokken gedrag op depressie is immers in meerdere onderzoeken aangetoond (Ollendick et al., 1990; Rubin et al., 1995; Katz et al., 2011). Verder bleken meisjes hoger te scoren op depressie dan jongens en dit komt overeen met bevindingen uit eerder onderzoek waarin wordt gesuggereerd dat dit te maken heeft met de hogere gevoeligheid van vrouwen voor interpersoonlijke problemen en dat zij

om deze reden een grotere kans hebben om depressiesymptomen te ontwikkelen als gevolg van stressvolle gebeurtenissen in de interpersoonlijke sfeer (Leadbeater et al., 1995; Shih et al., 2006, in: Katz et al., 2011). Tot slot scoorden kinderen lager op depressie naarmate ze ouder worden. Een mogelijke reden hiervoor zou kunnen zijn dat kinderen gaande hun jeugd effectievere manieren ontwikkelen om 1) met depressieve gevoelens om te gaan en 2) hun vrienden daarmee te helpen.

Het aantal wederkerige vriendschappen bleek geen effect te hebben op het verband tussen sociaal teruggetrokken gedrag en depressie. Het is aannemelijk dat dit wederom te maken heeft met het feit dat er bij het aantal wederkerige vriendschappen geen rekening wordt gehouden met de vriendschapskwaliteit. Eigenschappen van vrienden zoals behulpzaamheid en het kunnen bieden van veiligheid zijn immers noodzakelijk om vriendschap te laten fungeren als beschermende factor tegen depressie (Taniguchi & Ura, 2002; Nangle et al., 2003). Omdat sociaal teruggetrokken kinderen vooral bevriend raken met andere sociaal teruggetrokken kinderen, is het denkbaar dat deze vrienden die eigenschappen ontberen. Samenvattend kan er worden gesteld dat bij bescherming tegen depressie waarschijnlijk vooral de eigenschappen van de vrienden een belangrijke rol spelen en bij bescherming tegen pesten helpt het al veel als een kind veel wederkerige vrienden heeft (bij een hoge mate van sociaal teruggetrokken gedrag).

Net als bij het verband tussen sociaal teruggetrokken gedrag en slachtofferschap, bleek de mate van sociaal teruggetrokken gedrag van vrienden ook geen invloed uit te oefenen op het verband tussen sociaal teruggetrokken gedrag en depressie. Sociaal teruggetrokken kinderen raken voornamelijk bevriend met andere sociaal teruggetrokken kinderen (zie hypothese 2) en om deze reden is de kans klein dat ze profijt hebben aan deze vriendschappen in de vorm van bescherming tegen depressie en pesten. Kinderen wiens vrienden internaliserende problemen hebben en worden afgewezen door leeftijdgenoten maken immers een grotere kans om gepest te worden dan kinderen wiens vrienden deze beperkingen niet hebben (Hodges & Perry, 1999, in: Scholte et al., 2009).

Het huidige onderzoek bevat een aantal sterke punten. Hoewel er al eerder is geconcludeerd dat sociaal teruggetrokken kinderen voornamelijk bevriend raken met andere sociaal teruggetrokken kinderen (Hogue & Steinberg, 1995; Haselager et al., 1998, in: Rubin et al., 2006) en sociaal teruggetrokken gedrag sterk samenhangt met depressie (Katz et al., 2011) en slachtofferschap (Rubin et al., 2006), zijn deze verbanden nog niet eerder onderzocht aan de hand van beide typen teruggetrokken gedrag. Deze studie biedt daardoor nieuwe inzichten in hoe deze typen zich tot elkaar verhouden. Met betrekking tot het verband tussen sociaal teruggetrokken gedrag en depressie is er bijvoorbeeld geconcludeerd dat geïsoleerd teruggetrokken gedrag wel positief bleek samen te hangen met depressie maar verlegen teruggetrokken gedrag juist niet. Het maken van een dergelijk onderscheid was bij eerdergenoemd onderzoek niet mogelijk, aangezien teruggetrokken gedrag daar werd geoperationaliseerd aan de hand van enkele items van de Child Behavior Checklist (Achenbach, 1991) die sociaal teruggetrokken gedrag als een enkele latente variabele poogde te meten. Verder is

het huidige onderzoek waarschijnlijk de enige studie waarbij is gekeken naar een mogelijk effect van de mate van sociaal teruggetrokken gedrag van vrienden.

Een beperking van het huidige onderzoek is het feit dat de gegevens met betrekking tot o.a. vriendschappen en pestgedrag niet verder reiken dan de schoolklas. Hoewel kinderen inderdaad voornamelijk contact hebben met leeftijdgenootjes op school, is dit niet de enige plek waar dit gebeurt. Denk hierbij aan de sportclub of tijdens het buiten spelen met kinderen uit de buurt. Hetzelfde geldt voor pestgedrag: wanneer kinderen op school worden gepest, hoeft dat niet te worden veroorzaakt door kinderen uit de eigen klas. Verder is het aannemelijk dat hoewel vriendschappen met een hoge vriendschapskwaliteit bescherming kunnen bieden tegen depressie en slachtofferschap (Nangle et al., 2003), de in het huidige onderzoek gehanteerde mate van sociaal teruggetrokken gedrag van vrienden als moderator niet de juiste manier is om dit effect te meten. Het is immers niet gezegd dat niet-teruggetrokken kinderen wél over de juiste eigenschappen beschikken die hun vrienden tegen depressie en pesten kunnen beschermen. Een ander punt is dat de depressie-items zijn samengevoegd met de items behorende bij een angststoornis om de interne consistentie te verhogen. Hoewel onderzoekers het erover eens zijn dat ofschoon de kernsymptomen verschillen er toch enige overlap zichtbaar is tussen de symptomen van depressie en angst (Al-Turkait, Ohaeri, El-Abbasi, & Naguy, 2011), is het nog maar de vraag in hoeverre deze gemanipuleerde variabele daadwerkelijk een valide weergave is van de mate van depressie.

Tot slot zijn er recentelijk enkele interessante onderzoeken verschenen die slachtofferschap tussen vrienden onderzochten. Dit is nog een relatief onbekend gebied omdat men er voorheen vanuit ging dat vrienden en pestkoppen aparte en exclusieve groepen zijn. Hoewel dit inderdaad in de meerderheid van de gevallen het geval is, hebben de bevindingen gevolgen voor de manier waarop pestgedrag wordt geanalyseerd aangezien is gebleken dat een significant deel van het pestgedrag (25 tot 30%) plaatsvindt tussen vrienden (Mishna, Wiener, & Pepler, 2008; Wei & Jonson-Reid, 2011). Vervolgonderzoek moet uitwijzen of vrienden van sociaal teruggetrokken kinderen ook pestkoppen kunnen zijn en met name of zij ook hun vrienden pesten.

Om goed het effect van vriendschap op het verband tussen sociaal teruggetrokken gedrag en slachtofferschap of depressie te meten zou er specifiekere moeten worden gekeken naar de aanwezigheid van beschermende eigenschappen die hier een belangrijke rol in spelen, zoals de mogelijkheid en bereidheid om voor een ander op te komen. Echter zal dit een lastige klus zijn, aangezien vriendschappen van sociaal teruggetrokken kinderen hen niet beschermen tegen depressie en dit waarschijnlijk grotendeels te maken heeft met het feit dat sociaal teruggetrokken kinderen vooral bevriend raken met andere sociaal teruggetrokken kinderen: kinderen die slecht in staat zijn om hun vrienden bescherming te bieden.

Literatuur

- Achenbach, T.M. (1991). *Integrative guide to the 1991 CBCL, YSR, and TRF profiles*. Burlington: University of Westmont, Department of Psychiatry.
- Al-Turkait, F.A., Ohaeri, J.U., El-Abbasi, A.M., & Naguy, A. (2011). Relationship between Symptoms of Anxiety and Depression in a Sample of Arab College Students Using the Hopkins Symptom Checklist 25. *Psychopathology, 44*, 230-241.
- Alfano, M.S., Joiner, T.E., & Perry, M. (1994). Attributional style: a mediator of the shyness-depression relationship? *Journal of Research in Personality, 28*(3), 287-300.
- Barriga, A.Q., & Gibbs, J.C. (1996). Measuring cognitive distortions in antisocial youth: Development and preliminary validation of the "How I Think" questionnaire. *Aggressive Behavior, 22*, 333-343.
- Bollmer, J., Milich, R., Harris, M., & Maras, M. (2005). A friend in need: The role of friendship quality as a protective factor in peer victimization and bullying. *Journal of Interpersonal Violence, 20*(6), 701-712.
- Burgess, K.B., Wojslawowicz, J.C., Rubin, K.H., Rose-Krasnor, L., & Booth-LaForce, C. (2006). Social information processing and coping strategies of shy/withdrawn and aggressive children: Does friendship matter? *Child Development, 77*(2), 371-383.
- Cheng, S., Cheung, K.C.C., & Cheung, C. (2008). Peer victimization and depression among Hong Kong Adolescents. *Journal of Clinical Psychology, 64*(6), 766-776.
- Chorpita, B.F., Yim, L.M., Moffit, C.E., Umemoto, L.A., & Francis, S.E. (2000). Assessment of symptoms of DSM-IV anxiety and depression in children: A Revised Child Anxiety and Depression Scale. *Behaviour Research and Therapy, 38*, 835-855.
- Coplan, R.J., & Weeks, M. (2008). Shy and soft-spoken? Shyness, pragmatic language and socio-emotional adjustment in early childhood. *Journal of Infant and Child Development, 12*, 44-57.
- Coplan, R.J., Prakash, K., O'Neil, K., & Armer, M. (2004). Do you 'want' to play? Distinguishing between conflicted-shyness and social disinterest in early childhood. *Developmental Psychology, 40*, 44-58.
- Dill, E.J., Vernberg, E.M., Fonagy, P., Twemlow, S.W., & Gamm, B.K. (2004). Negative affect in victimized children: The roles of social withdrawal, peer rejection, and attitudes toward bullying. *Journal of Abnormal Child Psychology, 32*(2), 159-173.
- Ellis, A.A., Nixon, R.D.V., & Williamson, P. (2009). The effects of social support and negative appraisals on acute stress symptoms and depression in children and adolescents. *British Journal of Clinical Psychology, 48*, 347-361.

- Fekkes, M., Pijpers, F.I.M., & Verloove-Vanhorick, S.P. (2005). Bullying: who does what, when and where? Involvement of children, teachers and parents in bullying behavior. *Health Education Research, 20*(1), 81-91.
- Fox, C.L., & Boulton, M.J. (2006). Friendship as a Moderator of the Relationship between Social Skills Problems and Peer Victimization. *Aggressive Behavior, 32*, 110-121.
- Gazelle, H., & Rudolph, K.D. (2004). Moving toward and away from the world: social approach and avoidance trajectories in anxious solitary youth. *Child Development, 75*, 29-49.
- Gini, G. (2008). Associations among overt and relational victimization and adolescents' satisfaction with friends: The moderating role of the need for affective relationships with friends. *Journal of Youth and Adolescence, 37*(7), 812-820.
- Gladstone, G. L., Parker, G.B., & Malhi, G.S. (2006). Do Bullied Children Become Anxious and Depressed Adults? A Cross-Sectional Investigation of the Correlates of Bullying and Anxious Depression. *Journal of Nervous and Mental Disease, 3*, 201-208.
- Hawker, D.S.J., & Boulton, M.J. (2000). Twenty years' research on peer victimization and psychosocial maladjustment: A meta-analytic review of cross-sectional studies. *Child Psychology and Psychiatry, 41*(4), 441-455.
- Henderson, H.A., Marshall, P.J., Fox, N.A., & Rubin, K.H. (2004). Psychophysiological and behavioral evidence for varying forms and functions of nonsocial behaviors in preschoolers. *Child Development, 75*(1), 251-263.
- Hodges, E., Malone, M.J., & Perry, D.G. (1997). Individual risk and social risk as interacting determinants of victimization in the peer group. *Developmental Psychology, 33*, 1032-1039.
- Hodges, E., Boivin, M., Vitaro, F., & Bukowski, M. (1999). The power of friendship: Protection against an escalating cycle of peer victimization. *Developmental Psychology, 35*(1), 94-101.
- Katz, S.J., Conway, C.C., Hammen, C.L., Brennan, P.A., & Najman, J.M. (2011). Childhood Social Withdrawal, Interpersonal Impairment, and Young Adult Depression: A Mediational Model. *Journal of Abnormal Psychology, 39*, 1227-1238.
- Masten, A.S., Morrison, P., & Pellegrini, D.S. (1985). A revised class play method of peer assessment. *Developmental Psychology, 21*, 523-533.
- Mayeux, L., Bellmore, A. D., & Cillessen, A.H.N. (2007). Predicting changes in adjustment using repeated measures of sociometric status. *Journal of Genetic Psychology, 168*(4), 401-424.
- Mishna, F., Wiener, J., & Pepler, D. (2008). Some of my best friends: experiences of bullying within friendships. *School Psychology International, 29*(5), 549-573.
- Muris, P., Meesters, C., & Schouten, E. (2002). A brief questionnaire of DSM-IV-defined anxiety and depression symptoms among children. *Clinical Psychology and Psychotherapy, 9*, 430-442.
- Nangle, D.W., Erdley, C.A., Newman, J.E., Mason, C.A., & Carpenter, E.M. (2003). Popularity, Friendship Quantity, and Friendship Quality: Interactive Influences on Children's Loneliness and Depression. *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology, 32*, 546-555.

- Neary, A., & Joseph, S. (1994). Peer victimization and its relationship to self-concept and depression among schoolgirls. *Personality and Individual Differences, 16*, 183-186.
- Oh, W., Rubin, K.H., Bowker, J.C., Booth-LaForce, C., Rose-Krasnor, L., & Laursen, B. (2008). Trajectories of social withdrawal from middle childhood to early adolescence. *Journal of Abnormal Child Psychology, 36*(4), 553-566.
- Ollendick, T.H., Greene, R.W., Weist, M.D., & Oswald, D.P. (1990). The predictive validity of teacher nominations: a five-year follow-up of at-risk youth. *Journal of Abnormal Psychology, 18*, 699-713.
- Olthof, T., Goossens, F.A., Vermande, M.M., Aleva, E.A., & van der Meulen, M. (2011). Bullying as strategic behavior: Relations with desired and acquired dominance in the peer group. *Journal of School Psychology, 49*, 339-359.
- Olweus, D. (1993). *Bullying at school: What we know and what we can do*. Blackwell Publishing. Cambridge.
- Pedersen, S., Vitaro, F., Barker, E., & Borge, A. (2007). The timing of middle-childhood peer rejection and friendship: linking early behavior to early-adolescent adjustment. *Child Development, 78*(4), 37-51.
- Perren, S., & Alsaker, F. (2006). Social behavior and peer relationships of victims, bully-victims, and bullies in kindergarten. *Journal of Child Psychology and Psychiatry, 47*(1), 45-57.
- Rubin, K.H., Chen, X., McDougall, P., Bowker, A., & McKinnon, J. (1995). The Waterloo Longitudinal Project: Predicting internalizing and externalizing problems in adolescence. *Development and psychopathology, 7*, 751-764.
- Rubin, K.H., Wojslawowicz, J.C., Rose-Krasnor, L., Booth-LaForce, C., & Burgess, K.B. (2006). The Best Friendships of Shy/Withdrawn Children: Prevalence, Stability, and Relationship Quality. *Journal of Abnormal Child Psychology, 34*(2), 143-157.
- Rubin, K.H., Coplan, R.J., & Bowker, J.C. (2009). Social withdrawal in childhood. *Annual Review of Psychology, 60*, 141-171.
- Schmidt, M., & Bagwell, C. (2007). The protective role of friendships in overtly and relationally victimized boys and girls. *Merrill-Palmer Quarterly, 53*(3), 439-460.
- Schneider, B.H., & Tessier, N.G. (2007). Close friendship as understood by socially withdrawn, anxious early adolescents. *Child Psychiatry & Human Development, 38*(4), 339-351.
- Scholte, R.H.J., Overbeek, G., ten Brink, G., Rommes, E., de Kemp, R.A.T., Goossens, L., & Engels, R.C.M.E. (2009). The significance of reciprocal and unilateral friendships for peer victimization in adolescence. *Journal of Youth and Adolescence, 38*(1), 89-100.
- Slee, P.T. (1995). Peer victimization and its relationship to depression among Australian primary school students. *Personality and Individual Differences, 18*, 57-62.
- Smith, P.K., & Hart, C.H. (2002). *Handbook of Childhood Social Development*. Blackwell Publishing. Cornwall.

- Strauss, C.C., Forehand, R., Smith, K., & Frame, C.L. (1986). The association between social withdrawal and internalizing problems of children. *Journal of Abnormal Child Psychology*, *14*(4), 525-535.
- Taniguchi, H., & Ura, M. (2002). Support reciprocity and depression among elementary school and high school students. *Japanese Psychological Research*, *44*, 247-253.
- Vargo, B. (1996). Are withdrawn children at risk? *Canadian Journal of School Psychology*, *11*(2), 166-177.
- Waldrip, A.M., Malcolm, K.T., & Jensen-Campbell, L.A. (2008). With a little help from your friends: The importance of high-quality friendships on early adolescent adjustment. *Social Development*, *17*(4), 832-852.
- Wei, H., & Jonson-Reid, M. (2011). Friends can hurt you: Examining the coexistence of friendship and bullying among early adolescents. *School Psychology International*, *32*(3), 244-262.

Bijlage I: Dataverzameling CBS De Schakel voor het DCOB

Participanten

De participanten waren leerlingen uit groep 7 van basisschool CBS De Schakel in Utrecht ($N = 27$). Aan ouders is via een brief gevraagd toestemming te verlenen voor het onderzoek. Drie leerlingen hadden geen toestemming van hun ouders om deel te nemen aan het onderzoek. De leeftijd van de participanten varieerde van 10 jaar t/m 12 jaar ($M = 11,4$; $SD = 0,43$), terwijl de verdeling tussen jongens ($N = 12$) en meisjes ($N = 12$) gelijk was. Daarnaast waren alle kinderen van allochtone afkomst.

Procedure

De leerling werd individueel in een aparte ruimte gebracht, waarna een interview aan de hand van vragenlijsten werd afgenomen. Eerst werd een in het Nederlands vertaalde versie van de How I Think vragenlijst (HIT; Barriga & Gibbs, 1996) afgenomen. Hierbij las de onderzoeker de stellingen voor en gaf het kind aan in hoeverre het met de stelling eens was. Dit werd in sommige gevallen verbaal gedaan, maar soms wees het kind ook het antwoord aan. Vervolgens werd de vragenlijst met betrekking tot hypothetische verhaaltjes afgenomen. De onderzoeker vertelde wat er op het plaatje gebeurt en stelde daarbij enkele vragen. Alle antwoorden werden genoteerd. De vragenlijst die hierop volgde was een zelfrapportage over agressie en werd dus ook door het kind zelf ingevuld. Vervolgens werd een vragenlijst over (waargenomen) populariteit afgenomen waarbij de participant weer verbaal antwoord gaf en de onderzoeker deze noteerde. Hierna volgden vragenlijsten over sociale strategieën en pestrollen (BRNP; Olthof et al., 2011). Het interview duurde in totaal ongeveer 50 minuten. De vragenlijsten werden achter elkaar afgenomen en na afloop van het interview werd de leerling naar de klas teruggebracht, waarna de volgende leerling werd meegenomen. Tot slot vulde de leerkracht ook voor alle leerlingen een verkorte versie van de Teacher's Report Form (TRF; Achenbach, 1991) in.